

Fia med knuff

Socialekreterares upplevelser av sin makt i arbetet med
tvångsomhändertagande av ungdomar

Karin Hedin
Rocío Huerta Balagué

Lunds universitet, Socialhögskolan
SOPA 63
VT 09

Handledare Claes Levin

Abstract

Author: Karin Hedin and Rocío Huerta Balagué

Title: "Ludo – a study of social workers experiences of their power in their work with care for young persons with problems" (translated title)

Supervisor: Claes Levin

Assessor: Anders Östnäs

The power of social services, involving there line of work with care for young persons with problems, is often discussed in negative terms by the general public and has gotten a great deal of attention, therefore we got interested of the social workers side of the story. The purpose of this study is to highlight social workers experiences of their power in their work with care for young persons with problems. In order to find an answer to our purpose we conducted seven qualitative interviews with professional social workers with experience of working with young persons, we also conducted one qualitative interview with Lina Ponnert, an expert on "the care of young persons act". To analyze our empirical material we applied Michel Foucaults power theories and Yeheskel Hasenfels theory on human service organizations. The social workers in our study had difficulties talking about their power but in general they saw that their power could be used in good purpose. The social workers considered the law to be the main source of their power in their work. They also felt that many of the young persons that they work with are aware of the social workers power, but they felt that their power in some situations was appreciated by the young persons. Our conclusion is that the power of social workers is a complex issue.

Key words: social workers, power, the care of young persons act, human service organizations, authority

Innehållsförteckning

1. Förord	3
2. Inledning	4
2.1 Problemformulering	4
2.1 Syfte och frågeställningar	4
2.2 Definition av LVU begrepp	5
2.2.1 2 och 3 §§ LVU	5
2.2.2 LVU-utredning	5
2.2.3 LVU beslut	5
2.2.4 LVU process	5
3. Metod	6
3.1 Val av metod	6
3.1.1 Bearbetning av empiri	6
3.2 Urvalsmetod	7
3.2.1 Avgränsning	7
3.2.2 Sökandet efter respondenter	8
3.2.3 Presentation av respondenterna	8
3.3 Intervjuform	8
3.3.1 Utformning av intervjuguide	9
3.3.2 Tillvägagångssätt	9
3.3.3 Inspelning, transkribering och kodning	10
3.4 Reliabilitet och validitet	10
3.4.1 Reliabilitet	10
3.4.2 Validitet	11
3.5 Förförståelse	11
3.6 Etiska överväganden	12
4. Det aktuella kunskapsläget	12
4.1 Ungdomars upplevelser av mötet med socialtjänsten	12
4.1.1 Tonåringar i socialvård	13
4.1.2 Uppfostringsanstalten – Om tvång i föräldrars ställe	14
4.2 Socialsekreterarens makt	15
4.2.1 Mellan klient och rättssystem	15
4.2.2 Mellan makt och hjälp	16
4.2.3 Vardagsbegrepp i socialt arbete	17
4.2.4 Organizing and discipline	18
4.2.5 What is professional social work?	18
5. Teoretiska utgångspunkter	19
5.1 Michel Foucault kritiker, inspiratör och tänkare	19
5.1.1 Pastoral makt	19
5.1.2 Normaliserings- och disciplinär makt	19
5.2 Yeheskel Hasenfeld grundare av människobehandlande organisationer	20
5.2.1 Människobehandlande organisationer	20
6. Resultat och analys	21
6.1 Jag vill dig väl	21
6.1.1 En möjlighet att påverka	21
6.1.2 Jag vet att du vill ha hjälp innerst inne	23
6.1.3 Förstår du inte ditt eget bästa?	24
6.1.4 Sammanfattning ”Jag vill dig väl”	26

6.2 Vi kan aldrig bli jämlika _____	26
6.2.1 Jag är vuxen och du är ett barn _____	26
6.2.2 Maktlös _____	29
6.2.3 Sammanfattning "Vi kan aldrig bli jämlika" _____	30
6.3 Vem är det som bestämmer här egentligen? _____	30
6.3.1 Länsrätten givetvis, eller... _____	30
6.3.2 Jag följer bara lagstiftningen _____	32
6.3.3 Sammanfattning "Vem är det som bestämmer här egentligen?" _____	34
6.4 Vi måste skydda dig! _____	34
6.4.1 Du är en fara för dig själv och samhället _____	34
6.4.2 Jag vill ha mer av det goda _____	35
6.4.3 Sammanfattning "Vi måste skydda dig!" _____	36
6.5 "Det optimala LVU:et" _____	36
6.5.1 Sammanfattning "Det optimala LVU:et" _____	38
6.6 Vad är viktigt att framföra? _____	38
6.6.1 Dokumentationens kraft _____	39
6.6.2 De måste få veta spelreglerna _____	40
6.6.3 Sammanfattning "Vad är viktigt att framföra?" _____	42
7. Avslutande sammanfattning _____	42
8. Avslutande diskussion _____	44
9. Referenslista _____	48
Bilaga 1. _____	51
Bilaga 2. _____	60
Bilaga 3. _____	63
Bilaga 4. _____	65

1. Förord

Att skriva denna uppsats har varit en utvecklande och intressant process. Att arbeta i par har varit roligt, vi kan nu konstatera att vi inte hade klarat av detta utan varandras kunskap, tålamod och stöd. Vi vill börja med att tacka alla socialsekreterare och Lina Ponnert, som tagit sig tiden att ställa upp på intervjuer. Vi vill även tacka de kurskamrater som ställt upp som bollplank. Slutligen vill vi rikta ett stort tack till vår handledare Claes Levin för hans engagemang och kritiska öga som hjälpt oss genom processen.

Helsingborg maj 2009

Karin Hedin
Rocío Huerta Balagué

2. Inledning

2.1 Problemformulering

Om du googlar "Fallet Bobby" får du 54 800 träffar och om du googlar "Fallet Louise" får du 175 000 träffar. Bobby var en förståndshandikappad elvaårig pojke som misshandlades och torterades till döds år 2006 av sin mor och styvfar. År 2001 flyttade Louise, tio år gammal, till sin missbrukande, psykiskt sjuka pappa. Louise bodde tillsammans med sin pappa i fem år, hon blev utsatt för psykisk och fysisk misshandel, vanvård och sexuellt utnyttjande av pappan. Dessa två fall har fått enorm uppmärksamhet från media och samhället. "Fallet Bobby" och "Fallet Louise" är två exempel på när samhället uttrycker att socialtjänsten borde ha gjort mer. Läser du Metro, Sydsvenskan, Skånska dagbladet eller andra skånska lokala tidningar kan du vara säker på att hitta minst en artikel som tar upp "Problemet Rosengård", där grov ungdomskriminalitet och gängbildning skildras. "Problemet Rosengård" är ytterligare ett exempel på när samhället uttrycker att socialtjänsten brister i sitt arbete med barn och unga. Samtidigt finns det forskning (Clæzon 2004; Levin 1998; Ponnert 2007) som visar en bild av en socialtjänst som lägger näsan i blöt alltför ofta. Men hur ser verkligheten ut? Statistik från 2007 visar att ca 2360 barn och ungdomar beredes vård enligt 3 § LVU (Socialstyrelsen, 2009).

Media, samhället och forskningens problematiska bild av socialtjänsten gav oss insikten att socialtjänstens och socialsekreterarnas makt vid tvångsomhändertagande, i många avseenden, är problematisk och komplex. Den kritiska versionen av socialtjänstens makt har fått mycket utrymme i den offentliga debatten, vi undrar hur socialsekreterarnas version ser ut? Vad säger de om sin makt? I denna uppsats ämnar vi undersöka och belysa socialsekreterarnas version.

2.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att klargöra hur socialsekreterare upplever sin situation, i förhållande till makt, i arbetet med tvångsomhändertagande av ungdomar.

För att kunna besvara syftet har vi ställt följande frågeställningar:

- Hur ser socialsekreterarna på sin makt och sitt handlingsutrymme?
- Hur reflekterar socialsekreterarna kring sin roll som myndighetsutövare vid tvångsomhändertagande av ungdomar?

- Hur reflekterar socialsekreterarna kring ungdomars upplevelser av myndighetsutövningen och makt?

2.2 Definition av LVU begrepp

Här presenterar vi några begrepp, kopplade till lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), som vi kommer att använda oss av i resultat och analys delen. Begreppen vi kommer att förklara är; 2 och 3 §§ LVU, LVU-utredning, LVU beslut och LVU process. (Hela LVU lagstiftningen, se bilaga 1)

2.2.1 2 och 3 §§ LVU

Med 2 § LVU menas de så kallade ”miljöfallen” där barn och unga tvångsomhändertas på grund av bristande omsorg i hemmiljön. Med 3 § LVU menas de så kallade ”beteendefallen” där barn och unga tvångsomhändertas på grund av eget socialt nedbrytande beteende (Fahlberg & Magnusson, 2002).

2.2.2 LVU-utredning

LVU-utredningen är den utredningen som ligger till grund för socialnämnden, socialnämndens ordförande och länsrättens beslut om tvångsomhändertagande. I utredningen skildras barnens eller ungdomarnas levnadsförhållanden (Fahlberg & Magnusson, 2002).

2.2.3 LVU beslut

Ett LVU beslut är ett beviljande av ett tvångsomhändertagande enligt 2, 3 eller 6 §§ LVU. Ett LVU beslut enligt 2 eller 3 §§ LVU tas av länsrätten och ett LVU beslut enligt 6 § LVU tas av socialnämndens ordförande (Fahlberg & Magnusson, 2002).

2.2.4 LVU process

Med en LVU process menar vi hela ärendegången. Socialtjänsten inleder en utredning utifrån en anmälan eller ansökan. Om socialsekreteraren ser att ungdomen far illa och att kriterierna för LVU är uppfyllda, bedömer socialsekreteraren tillsammans med sin chef om de ska ansöka om ett tvångsomhändertagande. Utredningen lämnas in och presenteras för socialnämnden som beslutar om ansökan ska tas upp till länsrätten, som sedan tar det slutgiltiga beslutet. En ansökan om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU görs om situationen för ungdomen är så pass akut att ett beslut om tvångsvård måste tas omgående.

Beslut enligt 6 § LVU tas av socialnämndens ordförande. Efter att ett tvångsomhändertagande beviljats skall socialtjänsten utforma en vårdplan, socialtjänsten skall även ansvara för vården av den unge samt följa upp vården. Efter sex månader skall tvångsomhändertagandet omprövas hos socialnämnden (Fahlberg & Magnusson, 2002).

3. Metod

De empiriska resultaten i undersökningen kan ligga till grund för en eventuell vidare fördjupad forskning i en större studie på det valda området. Vi har valt att genomföra undersökningen utifrån en kvalitativ forskningsmetod.

3.1 Val av metod

Kvalitativa studier bygger på ett forskningstillvägagångssätt där betoningen ligger på ord snarare än på kvantifiering vid insamling och utvärdering av fakta. Den huvudsakliga fokusen i kvalitativ forskning ligger på hur undersökningspersonerna uppfattar världen samt hur de skildrar den och ser på sammanhanget de befinner sig i (Levin, 2008). Den emotionella traditionen inom kvalitativ forskning syftar till att belysa människors upplevelser och erfarenheter utifrån ett subjektivt perspektiv (Bryman, 2006). Syftet med denna undersökning är inte att dra generella slutsatser kring samtliga socialsekreterare som handlägger LVU ärenden i Sverige. Syftet är att åskådliggöra en grupp socialsekreterares upplevelser av sin situation, i förhållande till makt, i arbetet med tvångsomhändertagande av ungdomar. Då vi valt att studera socialsekreterarnas upplevelser föll det oss naturligt att utföra en kvalitativ undersökning i emotionellt avseende.

3.1.1 Bearbetning av empiri

En annan anledning till att vi valde att arbeta utifrån en kvalitativ ansats är att vi inte har några fastställda hypoteser eller teorier kring hur socialsekreterare upplever sin makt i arbetet med tvångsomhändertagna ungdomar. Vi har därför valt att arbeta med det empiriska materialet på ett induktivt sätt (Bryman, 2006). Att arbeta induktivt innebär att man samlar in fakta, bearbetar och tolkar den, sedan tillämpar man en eller flera teorier som på ett adekvat sätt kan användas som analysredskap i redogörelsen av undersökningen (May, 2001).

I följande del av texten kommer vi att klarlägga närmare hur vi har gått tillväga i arbetet med vår undersökning. Det finns sex betydelsefulla steg som utgör en del i kvalitativa undersökningar. Här nedan kommer en beskrivning av de sex stegen:

1. Allmänna frågeställningar
2. Val av relevanta platser och undersökningspersoner
3. Insamling av fakta
4. Tolkning av fakta ← 5b. Insamling av ytterligare fakta
- ↑
5. Arbete med begrepp och teorier → 5a. Specificering av frågeställningar
6. Redogörelse för resultat och slutsatser

(Bryman, 2006; 252-254).

Den bearbetade empirin kommer att redovisas under kapitlet resultat och analys. Vår tanke är att väva samman resultatet av våra intervjuer med vår analys.

3.2 Urvalsmetod

För att enklast hitta lämpliga respondenter och expert till undersökningen valde vi att tillämpa ett strategiskt urval. Denna urvalsmetod ligger under paraplybegreppet icke-sannolikhetsurval. När man tillämpar ett icke-sannolikhetsurval innebär det att vissa delar av populationen har större chans än andra att komma med i urvalet. Ett strategiskt urval innebär att forskaren tar kontakt med individer som är relevanta för undersökningens ämne. I och med att vi valt att använda oss av den strategiska urvalsmetoden kan denna undersökning inte generaliseras till andra socialsekreterares upplevelser i liknande situationer och miljöer, utan endast till de utvalda respondenterna. Detta eftersom de valda respondenterna inte är representativa för hela populationen. För att kunna generalisera resultatet till en större del av populationen skulle undersökningen ha genomförts i ett kvantitativt avseende och därmed kanske omfattat en större del av populationen (May, 2001).

3.2.1 Avgränsning

Vi har valt att avgränsa oss genom att enbart intervjua yrkesverksamma socialsekreterare samt en expert inom det valda området. Detta beror på att vi vill fokusera på socialsekreterarens perspektiv på sin makt i arbetet med tvångsomhändertagande av ungdomar. Anledningen till att vi endast valt att intervjua en expert beror på tidsaspekten. Geografiskt har vi valt att avgränsa oss till Skåne regionen, detta på grund av praktiska skäl.

3.2.2 Sökandet efter respondenter

För att kunna besvara undersökningens syfte och frågeställningar, bestämde vi oss för att intervjua socialsekreterare inom socialtjänsten med erfarenhet av tvångsomhändertagande enligt 3 § LVU. Då vi valt att utgå från ett strategiskt urval, tog vi kontakt med enhetschefer samt teamledare inom området. Enhetscheferna/teamledarna hänvisade oss vidare till socialsekreterare som kunde tänka sig att ställa upp på intervju. Vårt val av expert kom efter att vi läst tidigare forskning kring tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv samt efter diskussioner med vår handledare Claes Levin. Den valda experten Lina Ponnert har relevant kunskap kring vårt undersökningsämne och därför föll det oss naturligt att kontakta henne.

3.2.3 Presentation av respondenterna

Vi intervjuade fem socialsekreterare från utredningsenheten ungdom i Lunds kommun och två socialsekreterare från utredningsenheten barn och ungdom i Malmö stad. De socialsekreterare som vi har intervjuat är kvinnor, samtliga har erfarenhet av arbete med ungdomar i samband med utredningar och tvångsomhändertagande. De har även olika bakgrunder gällande utbildning och arbetslivserfarenhet som sträcker sig mellan 3-20 år. En socialsekreterare var socialpedagog i grunden, de resterande sex var socionomer. Vi intervjuade även Lina Ponnert, socionom, Fil Doktor i socialt arbete samt vikarierande universitetslektor, verksam på Socialhögskolan i Lund. Hon har skrivit avhandlingen *Mellan klient och rättssystem* (2007). Ponnert har även arbetat som socialsekreterare med utredningar av barn och unga, i två år.

I resultat och analys kapitlet benämner vi socialsekreterarna som, S1, S2, S3 osv. detta på grund av anonymitets skäl.

3.3 Intervjuform

Vi har valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer i denna undersökning. Semistrukturerade intervjuer karakteriseras av följande resonemang; tyngdpunkten i intervjuerna ligger på respondentens individuella tolkningar och synsätt, i semistrukturerade intervjuer använder man sig ofta av en intervjuguide med ett eller flera teman som respondenten fritt får associera och berätta kring, vidare uppmuntras spontanitet både från intervjuarens och respondentens sida (Aspers, 2007). Semistrukturerade intervjuer är således flexibla och smidiga i och med att man kan anpassa sig efter respondentens svar och därmed

kan undersökningens fokus ackommoderas efter de essentiella frågorna som dyker upp under intervjun (May, 2001). För att fånga in socialsekreterarnas upplevelser anser vi att det är viktigt med utrymme för flexibilitet, detta då det ger ett större djup och förståelse av deras upplevelser. Den semistrukturerade intervjuformen passar således vår undersökning då vi är intresserade av socialsekreterarnas individuella tolkningar och synsätt samt Ponnerts kunskap kring socialsekreterares makt samt deras arbete med ungdomar vid tvångsomhändertagande.

3.3.1 Utformning av intervjuguide

Vid genomförandet av en semistrukturerad intervju utgår man ifrån en intervjuguide. Denna är vanligtvis uppbyggd kring ett antal teman och frågeställningar (Bryman, 2006). Efter tre intervjuer insåg vi att vi fick mer gehör i vissa frågor, dessa frågor behandlade makt. Vi valde därför att ändra vårt syfte i undersökningen vilket även ledde till att vi justerade intervjuguiden (den gamla intervjuguiden, se bilaga 3). Det var inte stora förändringar vi behövde göra, i den nya intervjuguiden inriktar vi oss mer på makt. Vi utökade frågorna angående makt och tvångsomhändertagande och tog bort frågor huvudsakligen rörande familjens delaktighet och betydelse i LVU processen. De teman, huvudfrågor och underfrågor som vi använt oss av i intervjuguiden ger oss möjlighet att få information kring socialsekreterarnas upplevelser av sin makt i arbetet med ungdomar. De huvudteman som vi berör i socialsekreterarnas intervjuguide är; socialsekreterarens erfarenheter av 3 § LVU, socialsekreterarnas makt i arbetet samt relationen mellan socialsekreteraren och ungdomarna (se bilaga 2). De huvudteman som vi berör i expertens intervjuguide är; Ponnerts forskning, tvångsvård samt makt (se bilaga 4).

3.3.2 Tillvägagångssätt

När socialsekreteraren tackat ja till att bli intervjuade, skickade vi ut ett informationsbrev där vi informerade dem om vårt syfte med uppsatsen, forskningsetiska principer samt kring intervjuens genomförande. En vecka innan intervjuerna skickade vi ut, via e-post, de teman som vi ämnade ta upp i intervjun.

Vi intervjuade socialsekreterarna och experten Lina Ponnert på deras arbetsplats på grund av praktiska och etiska skäl. Det praktiska skälet grundade sig i att de hade en hög arbetsbelastning och på grund av tidsaspekten lämpade det sig bättre att intervjua dem på plats. Av etiska skäl ansåg vi det vara olämpligt att diskutera de teman och frågor som skulle tas upp i intervjun, på en offentlig plats. Vi, båda författarna var närvarande vid samtliga

intervjutillfällen. I Lund intervjuade vi socialsekreterarna en och en, och i Malmö intervjuade vi två socialsekreterare samtidigt. Vi valde att dela upp ansvaret för olika teman i intervjun, Karin ansvarade för temat makt och tvång medan Rocío ansvarade för temat relation och upplevelser.

3.3.3 Inspelning, transkribering och kodning

Vi har valt att, med respondentens godkännande, spela in intervjuerna med en bandspelare och en mobiltelefon. Detta tillvägagångssätt gav oss en klar bild av vad som sades i intervjun, då vi helt kunde fokusera på vad respondenterna sa och vad deras kroppsspråk visade (Kvale, 1997). Inspelningen av intervjun underlättar även vår analys av empirin då det avlägsnar och kontrollerar omedvetna tolkningar från vår sida (Bryman, 2006). Nackdelarna med denna metod är att respondenterna kan hämmas av bandspelaren samt att det finns en risk att tekniken havererar. Anledningen till att vi valde att använda oss av två olika inspelningsapparater var av säkerhetsskäl, ifall det skulle hända något med en av inspelningarna så har vi den andra som reserv.

Transkribering kan vara en tidskrävande bearbetningsmetod, en timmes intervju kan omfatta fem till sex timmars transkribering (Bryman, 2006). Efter intervjuerna transkriberade vi det befintliga materialet. Vi valde att skriva ut allt som sades i intervjun, det inkluderar pauser, stakningar, hummande och skratt. Efter att vi transkriberat intervjuerna delade vi upp materialet i olika teman som vi sedan kodade, bearbetade och analyserade.

3.4 Reliabilitet och validitet

Graden av reliabilitet och validitet i undersökningen avgör i vilken mån undersökningen är vetenskaplig. Därför är det viktigt för oss att granska reliabiliteten och validiteten i vår undersökning.

3.4.1 Reliabilitet

Reliabiliteten eller trovärdigheten av undersökningen mäts i hur väl undersökningen kan reproduceras och generera i ett likartat resultat. Detta innebär således att reliabiliteten i en undersökning är hög om man kan upprepa undersökningen, genom att använda samma typ av urvalsmetod och frågeformulär, vid olika tillfällen och få samma resultat (May, 2001).

Reliabiliteten i vår undersökning kommer att vara relativt låg, detta då den kvalitativa metoden avser att belysa känslor och upplevelser vilka är föränderliga över tid och rum.

3.4.2 Validitet

Validitet innebär att man mäter det som man avser att mäta (May, 2001). Den interna validiteten förutsätter att de slutsatser och tolkningar som görs bygger på det empiriska materialet (Bell, 2006). I vår analys kommer vi att utgå ifrån det empiriska material som vi inhämtat ifrån semistrukturerade intervjuer med socialsekreterare som har erfarenhet av tvångsomhändertaganden enligt 3 § LVU. Detta innebär således att den interna validiteten i undersökningen kommer att vara hög. För att få ut mer av det empiriska materialet valde vi att ändra vår intervjuguide efter tre intervjuer. Trots att vi ändrade intervjuguiden anser vi att de tre första intervjuerna är mycket användbara och innehållsrika. En del av de frågor som tillkom i den andra intervjuguiden var frågor vi hade ställt som följdfrågor i de första intervjuerna. Vi har inte använt oss av material från frågor som vi endast ställde i de tre första intervjuerna. Vi anser således inte att förändringarna i intervjuguiden sänker validiteten i undersökningen då vi i alla intervjuer fått en stor mängd material till vår maktanalys av socialsekreterarnas situation. Den interna validiteten i undersökningen stärks ytterligare av det empiriska materialet från intervjun med Ponnert, detta eftersom hon har forskat på en högre nivå kring tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv vilket bidrar med en bredare bild till vår undersökning.

Bryman (2006) menar att extern validitet är en fråga om resultatet från undersökningen kan generaliseras kontextmässigt eller inte. En begränsning med undersökningen är att den externa validiteten är låg, den är låg eftersom urvalet är litet och vi kan därmed inte generalisera kring andra socialsekreterares upplevelser i liknande situationer och miljöer.

3.5 Förförståelse

En av oss författare har haft sin kandidatpraktik på ett så kallat paragraf 12-hem för ungdomar med missbruk, grava psykosociala problem samt psykisk problematik. Detta innebär att det finns en viss förförståelse hur samarbetet mellan ungdomar och deras socialsekreterare kan se ut. Vi är medvetna om denna förförståelse och förhåller oss neutrala i den meningen att vi inte tar förförståelsen som en sanning.

3.6 Etiska överväganden

Enligt May (2001) styrs forskningsfältet ideligen på ett omedvetet sätt av värderingar och intressen, därför är etiska frågor betydelsefulla för att kunna vidmakthålla integriteten, uppriktigheten och legitimiteten inom forskningsfältet. I samband med att vi valde problemområde diskuterade vi vilken målgruppen skulle bli vars upplevelser vi skulle åskådliggöra. Målgrupperna som diskuterades var socialsekreterarna och ungdomarna. Vi övervägde fördelarna gentemot nackdelarna som undersökningen kunde generera. Vi kom fram till att tvångsomhändertagna ungdomar är en utsatt målgrupp, det finns därför en risk att deras medverkan kan göra mer skada än nytta. Detta övervägande ledde till att vi valde att fokusera på socialsekreterarnas upplevelser istället.

Samtliga respondenter är informerade om syftet med denna undersökning och deras medverkan bygger på frivillighet. När det gäller anonymitet kommer vi endast att nämna vilka kommuner som socialsekreterarna arbetar i, vi kommer således inte att skriva ut socialsekreterarnas namn i undersökningen. Orsaken till att vi inte valt att anonymisera Lina Ponnerts medverkan är att det ligger ett värde i att läsarna vet vem experten är.

4. Det aktuella kunskapsläget

Vi har som syfte med vår undersökning att klargöra hur socialsekreterare upplever sin makt i arbetet med tvångsomhändertagande av ungdomar. Vi har därför valt att, i detta kapitel, belysa hur kunskapsläget ser ut kring socialsekreterares makt gentemot klienter. Vi har även valt att skildra kunskapsläget kring ungdomars upplevelser av mötet och kontakten med socialtjänsten samt hur de uppfattar relationen till sin socialsekreterare.

4.1 Ungdomars upplevelser av mötet med socialtjänsten

I den första delen av detta kapitel har vi valt att redogöra för ungdomars upplevelser av mötet och kontakten med socialtjänsten samt hur de uppfattar relationen till sin socialsekreterare. Vår tanke är att vi ska använda kunskapen kring ungdomarnas upplevelser som komplement till resultaten av vår undersökning, detta för att få en klarare bild av sammanhanget. Vi har valt att skildra resultaten från Claes Levins undersökning och Tina och Mikael Hallgrens rapport. De belyser ungdomars upplevelser av mötet och kontakten med socialtjänsten samt hur de uppfattar relationen till sin socialsekreterare ur olika synvinklar. Vi kan se ett mönster

mellan Levins undersökning och Hallgrens rapport, de visar att ungdomar oftast har en negativ bild av socialtjänsten.

4.1.1 Tonåringar i socialvård

I Tina och Mikael Hallgrens rapport *Tonåringar i socialvård* (1999), beskriver författarna ungdomars upplevelser av kontakten med socialtjänsten samt hur ungdomar uppfattar sin relation till sin socialsekreterare. Rapporten är inte framtagen utifrån vetenskapliga riktlinjer men materialet håller hög kvalitet, därför har vi ändå valt att använda den i vår undersökning.

Hallgren och Hallgren intervjuade 13 pojkar och flickor mellan 13-19 år, som varit aktuella inom socialtjänsten i Helsingborg mellan 1990-1996. De teman som berördes i intervjuerna var; *begriplighet, tillit, delaktighet, relation och vem bestämde?*

Rapporten visade bland annat att ungdomarnas upplevelser av mötet med socialtjänsten dominerades av negativa aspekter. De negativa aspekterna grundade sig i förväntningar. Ungdomarna hade en hotfull bild av socialtjänsten, de hade föreställningar om att socialtjänsten var en myndighet som hade makten att tvinga bort dem från sin omgivning. Vidare förknippade ungdomarna mötet med socialtjänsten, med riskbilder. Rapporten visade att pojkarna och flickornas riskbilder skiljde sig åt. Pojkarna trodde i större utsträckning att de skulle bli placerade på institution, t.ex. Råby ungdomshem (§ 12 hem) medan flickorna oftare förmodade att de skulle bli placerade i en annan familj. Ett fåtal ungdomar hade förhoppningar om att socialtjänsten skulle hjälpa dem, majoriteten av ungdomarna i rapporten hade således en negativ bild av socialtjänsten som myndighet (Hallgren, 1999). Hallgrens rapport visar även att ungdomar som blir tvångsplacerade har dåliga erfarenheter av detta.

Generellt påvisade rapporten att ungdomarnas mörka bild av socialtjänsten som myndighet påverkade mötet mellan dem och socialsekreteraren. Författarna menar att socialsekreterarnas ambitioner att skapa en trygg och tillitsfull relation fanns där, men att det blev problematiskt eftersom ungdomarnas tankar präglades av osäkerhet och rädsla inför mötet med socialtjänsten. Vidare diskuterar Hallgren och Hallgren huruvida denna problematik kan lösas, de menar att socialsekreteraren ska vara tydlig och förklara vilken verklighetsbakgrund ungdomarnas riskbilder har, t.ex. när det kan bli aktuellt med ett tvångsomhändertagande. Författarna framhäver att tydlighet kan frambringa trygghet i mötet, detta då det kan avlägsna

ungdomarnas oroliga tankar och riskbilder och visa dem att socialsekreteraren vill dem gott snarare än ont.

Ungdomarna i rapporten upplevde även att mötet med socialtjänsten var diffust. I denna diskussion framhövdes tvångsaspekten. Känslan av diffusitet bygger på att ungdomarna inte hade uppfattat om kontakten med socialsekreteraren var frivillig eller inte samt vad som var målet med kontakten. Rapporten visade även att ungdomarnas delaktighet och förståelse kring beslut var betydelsefull för utfallet av olika åtgärder (Hallgren, 1999).

Enligt Hallgren och Hallgren möjliggör den tillitsfulla relationen mellan socialsekreteraren och tonåringen en förändring hos tonåringen. Författarna tror att socialsekreterare inte kan tvinga fram förändringar hos tonåringar genom till exempel tvångsomhändertagande och placering på institution. De anser att en förändring vid tvångsomhändertagande förutsätter en stabil relation mellan socialsekreteraren och tonåringen samt att placeringen är kortvarig.

4.1.2 Uppfostringsanstalten – Om tvång i föräldrars ställe

Claes Levin försöker, i sin avhandling *Uppfostringsanstalten – om tvång i föräldrars ställe* (1998), förstå varför organisationer som Råby ungdomshem finns och vilken betydelse de har för samhället. För att kunna besvara dessa frågor har Levin granskat framväxten av uppfostringsanstalten ur ett historiskt och sociologiskt perspektiv och fördjupat sig i arbetet som sker inom en behandlingsorganisation samt intervjuat ungdomar som tidigare befunnit sig i behandling på en sådan anstalt.

Avhandlingen skildrar bland annat ungdomars upplevelser kring varför de hamnat på anstalt samt vilka förändringar de förväntades erfara efter vistelsen där. Levin (1998) intervjuade 61 ungdomar, 16 flickor och 45 pojkar. Ungdomarna fick svara på frågor som exempelvis, ”Vems förtjänst eller fel var det att du kom till Råby?” 52 procent av ungdomarna svarade att de såg placeringen som en direkt konsekvens av eget beteende. I ca 10 procent av fallen såg de socialsekreterare och föräldrar som ansvariga medan ca 20 procent såg det som en kombination av olika faktorer. De flesta ungdomarna såg inte placeringen som en förmån.

Levin (1998) ställde även frågan: ”Syftet med placeringen – vad var det?” För att kunna besvara denna fråga har Levin kategoriserat ungdomarnas svar med hjälp av begreppen;

behandling, förvaring, skydd och undran. Med *behandling* menas att den unge uppfattat någonting som kan likställas med en förändrande ambition, eller att ungdomarna har önskat behandling men inte fått behovet tillgodosett. Begreppet *förvaring* används som ett samlingsbegrepp för likvärdiga begrepp eller uttryck med samma betydelse. *Skydd* innebär att det finns en strävan att hålla den unge borta från olämpliga vänner, missbruk, eget skadligt beteende eller svaga hemförhållanden. *Undran* betyder att ungdomarna inte förstått syftet med placeringen. Resultatet visade att den dominerande uppfattningen bland ungdomarna var att syftet med placeringen var oklar, majoriteten av ungdomarna tillhörde således kategorin *undran* (Levin, 1998; 123-125). Vidare beskriver Levin hur ungdomarna uppfattade sin kontakt med socialtjänsten. Majoriteten av ungdomarna uppfattade socialsekreterarna som opålitliga individer med makt med ett obetydligt intresse för dem som människor.

Levin nämner att ungdomarna i Råbyundersökningen skapar anpassnings- och motståndsstrategier under placeringstiden för att komma bort från institutionen och dess behandling så lite påverkad som möjligt. Strategierna är; ”fasad”, ”den smarta klienten” ”strategisk skötsamhet”, ”stå ut”, ”kamp-flykt”, ”isolering och undandragande” och ”kolonisering”. Levin klarlägger även att behandling och straff inte påverkar ungdomars avvikande beteende. Majoriteten av ungdomarna i Levins undersökning visade inte på förbättring i områdena kriminalitet, missbruk, anstaltsvistelse och social situation.

4.2 Socialsekreterarens makt

I denna del av kapitlet har vi valt att belysa vad som tidigare skrivits om socialsekreterares makt gentemot klienter. Som ni nedan kommer att se finns det olika sätt att tolka socialsekreterarnas makt på. En stor del av materialet som kommer att redovisas i detta kapitel visar på att socialarbetare har ett klart maktövertag gentemot klienterna, här illustreras klienternas underläge och beroendeställning samt socialarbetarnas rättigheter, tolkningsföreträde samt deras och organisationens makt.

4.2.1 Mellan klient och rättssystem

Lina Ponnerts avhandling *Mellan klient och rättssystem* (2007) skildrar tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterarens perspektiv. Utifrån det sociala arbetets kontext beskrivs socialsekreterarens handlingsutrymme och överväganden i tvångsvårdsprocessens olika skeden. Avhandlingen bygger på en studie av akter och LVU-utredningar, samt

fokusgruppsintervjuer med socialsekreterare. Syftet med avhandlingen är att ”beskriva och analysera LVU-processen ur socialsekreterarens perspektiv, samt att förstå och förklara hur detta påverkar barnvårdspraktiken” (Ponnert, 2007; 12).

Klienternas frivillighet är mycket diskutabel vid omhändertagande då deras möjlighet att få likvärdig hjälp från annat håll är begränsad och deras vilja till att få hjälp kan vara obefintlig. Socialsekreterarna försöker kontrollera relationen och ärendet genom motivationsarbete för att få till stånd en frivillig insats. Denna, mer diffusa, maktutövning används för att kunna undvika den maktutövning som tvångsvård innebär. Det är svårt för omvärlden att kontrollera och få insyn i den diffusa maktutövningen, vilket gör att motivationsarbetet kan betraktas som ”ett starkt uttryck för dold maktutövning” (Ponnert, 2007; 230). Den maktutövning som omhändertagande således innebär ger, i de flesta fall, socialsekreteraren ett maktövertag gentemot klienten.

I beslutandet av LVU delar socialsekreteraren en del av makten med länsrätten då det är länsrätten som gör det slutgiltiga avgörandet om det ska bli ett LVU eller inte. Att lägga över en del av makten på länsrätten, och inte framstå som ensamansvarig, är en strategi från socialsekreterarnas sida för att skydda relationen till klienten vid ett LVU beslut. Det faktum att socialsekreterarna inte styr över hela beslutsprocessen, och således inte kan kontrollera utfallet fullt ut, underminerar deras makt. De kan vid ett avslag riskera att förlora kontrollen över ärendet vilket skapar en känsla av osäkerhet och maktlöshet (Ponnert, 2007).

Socialsekreterarna i Ponnerts avhandling upplevde att de hade stor makt i fråga om omprövning och övervägande av tvångsvård. Detta på grund av att de i detta skede i princip äger beslutanderätten själva, det är ovanligt att beslutet prövas av en högre instans än socialnämnden.

4.2.2 Mellan makt och hjälp

Greta Marie Skau (2001, 2007) för en diskussion kring förhållandet mellan makt och hjälp. Skaus bok bygger på erfarenheter från hennes arbete som miljöterapeut vid en barnpsykiatrisk institution i Norge och en vetenskaplig undersökning av klienterfarenheter från 50 familjer vid samma institution.

Skau menar att "[g]runden till makt är ojämlikhet mellan människor" (Skau, 2007; 36). Velfärdsstatens hjälpapparater, till exempel socialtjänsten, grundar sin makt på ekonomiska, juridiska, kulturella och ideologiska grunder. Även kunskap ger makt, vilket gör att hjälparen här får ett maktövertag i och med att det är de som är "experter" på de lagar och normer som styr velfärdsstatens hjälporganisationer. Skau (2001) betonar att makt ständigt är närvarande oberoende av om det finns medvetenhet eller vilja till det. Genom att förneka och tona ner sin makt som socialsekreterare försvårar de "upptäckten" av makt och gör på så vis det svårare för klienterna att försvara sig mot makten. En omedvetenhet omöjliggör en förändring och kontroll av makten. Men hon framhåller även att maktanvändning i sig är värdeneutralt, det är varken positivt eller negativt. Maktanvändning kan i vissa lägen vara en nödvändighet för att kunna hjälpa medan det i andra lägen kan vålla stor skada.

4.2.3 Vardagsbegrepp i socialt arbete

Vardagsbegrepp i socialt arbete är en antologi redigerad av Verner Denvall och Tord Jacobson. Vi har här tagit ut de kapitel och den information som vi tycker är mest relevanta för vår uppsats då de tar upp makt i relationen mellan socialarbetare och klienter. De kapitel vi har valt att redogöra för är; "Utredning" som Ruth Wächter skrivit samt "Kontroll och påverkan" som Jacobson skrivit.

Wächter (2004) belyser att socialbyråer har en stark myndighetsmakt. De har ett som hon kallar "sistahandsansvar" för medborgarna. Det faktum att klienterna är beroende av de resurser socialbyråerna ansvarar för och det faktum att socialbyråerna administrerar över tvångslagar, skapar ett ojämnt maktförhållande. Klienten befinner sig i en beroendeställning där socialsekreteraren har makt och befogenhet att värdera och sätta gränser för klientens sätt att leva.

Jacobson (2004) hävdar att socialarbetare har makt, att de utövar sin makt genom att de i egenskap av att vara den starkare parten tar kontroll över mötet med klienten. Han menar att socialarbetarens sätt att möta klienten med attityder och förhållningssätt som likgiltighet, ignorans, regeltolkning som är alltför strikt eller ovilja till flexibilitet kan vara ett uttryck för socialarbetarens ovillighet att ta ansvar för sitt maktövertägläge, i förhållande till klienten. Jacobson framhåller även socialarbetarnas makt över ord och begrepp, denna makt innefattar

deras rätt till tolkningsföreträde av andras problem och möjligheter och kommer ifrån den betydande autonomi som socialarbetaren har i sitt arbete.

4.2.4 Organizing and discipline

Utifrån Michel Foucaults tankar om makt skildrar Sune Sunesson (1984), i sin artikel "Organizing and discipline", att disciplineringsmakt utövas i fängelser, mentalsjukhus och i arméer, men även i socialt arbete. Den kan utövas genom hot om eller utökande av straff eller genom belöningar och löften om en positiv framtid. Sunesson menar att disciplinärmakt innebär att ha makt över andra människor, inte makt att uppnå resultat eller förändra det som man inte har full kontroll över. Den demokratiska legitima auktoriteten grundar sig i samhällets normer och värderingar.

4.2.5 What is professional social work?

Malcolm Payne (2006) redogör i kapitlet, "Social work, power and society", kring makt i socialt arbete. Resonemangen som han för i sin bok bygger på egna erfarenheter och andras forskning och teorier.

Payne (2006) menar att socialarbetare får makt i sin relation till klienterna i och med att de är där i egenskap av professionella arbetare med ett klart syfte. Många av de beslut som tas av socialarbetare ses som ett användande av makt, endast på grund av att beslutet fattats i just ett professionellt syfte. Han menar även att makten är ständigt närvarande i socialt arbete och att den kan vara till hjälp i arbetet. Makt är således inte endast något negativt, dess problem måste sättas i relation till den nytta och hjälp som den kan bidra med i det sociala arbetets hjälpinsatser.

Payne (2006) framhäver även ett kritiskt synsätt på socialarbetarnas makt, där allt socialt arbete innehåller både kontrollerande och icke-kontrollerande arbete. Detta synsätt erkänner socialarbetarens makt, men framhåller att även klienterna har makt. De har på sitt sätt båda makt och de är båda maktlösa. Som exempel ger han klientens förmåga att begränsa socialarbetarens makt genom att kontrollera och begränsa information och sin medverkan.

5. Teoretiska utgångspunkter

Här kommer vi att presentera de teoretiska utgångspunkterna som främst kommer att ligga till grund för vår avslutande diskussion men även för vår analys av det empiriska materialet. Vi har valt att använda oss av två olika teorier som behandlar makt.

5.1 Michel Foucault kritiker, inspiratör och tänkare

Michel Foucault var en fransk filosof och idéhistoriker som bland annat kritiskt diskuterade makt. Två av hans stora verk som behandlar makt är *Vansinnets historia under den klassiska epoken*, 1961 och *Övervakning och straff*, 1975 (NE, 2009). För att förklara och förstå vårt empiriska material har vi använt oss av Foucaults maktbegrepp, pastoralmakt och normaliserings- och disciplinärmakt.

5.1.1 Pastoralmakt

Pastoralmakten kommer från den gamla kristna traditionen där kyrkan hade stor makt över människor. Maktens syfte var att hjälpa människor genom att försäkra frälsning i livet efter detta till dem rättrogna. Detta krävde kontroll av allmänheten och varje enskild människa. I dagens samhälle har pastoralmakten förts vidare till välfärdstatens hjälpande och kontrollerande organisationer. Frälsningen innebär inte längre frälsning i livet efter detta utan frälsning här och nu i form av hälsa, välmående och trygghet. Syftet är dock fortfarande att kontrollera och hjälpa människor genom att analysera och utforska människan och hennes problem. Pastoralmakten är positiv och produktiv (Järvinen, 2004).

5.1.2 Normaliserings- och disciplinärmakt

Normaliserings- och disciplinärmakten manifesterar normer och skapar metoder för att avskilja och justera människor som avviker från samhällets normer. Makten utövas genom kontroll och tvång (Beronius, 1991). Disciplineringsmakten som teknik skapar ordning i mängden och oredan. I dagens samhälle har disciplineringsmaktens teknik enligt Foucault tre olika kännetecken; den är ekonomisk för att vara så diskret som möjligt i syfte att minimera risken för motstånd, den verkar socialt genom att verka i så många olika miljöer som möjligt, i kombination av de två tidigare kännetecknen ökar den fogligheten och nyttan i systemet (Jacobson, 2004). Viktiga redskap i normaliserings- och disciplinärmakten är dokumentation,

journaler och utredningar vilka objektifierar människan. Syftet med objektifieringen är att erhålla kunskap genom att analysera och sortera människan (Beronius, 1991).

5.2 Yeheskel Hasenfeld grundare av människobehandlande organisationer

Yeheskel Hasenfeld, professor i socialt arbete, skildrar i sina verk *Human service organizations* (1983) och *Human services as complex organizations* (1992) människobehandlande organisationer. För att klargöra och förstå vårt empiriska material har vi använt oss av Hasenfelds begrepp *human service organizations*, översatt till svenska människobehandlande organisationer.

5.2.1 Människobehandlande organisationer

De människobehandlande organisationernas framväxt i samhället kommer från uppbyggnaden av välfärdsstaten. Dessa organisationer är länken mellan staten och medborgarna, där organisationen ska uppfatta och arbeta med medborgarnas behov (Hasenfeld, 1983). Den huvudsakliga arbetsuppgiften i den människobehandlande organisationen är att behandla, acceptera eller förändra människor. Det är detta förändringsarbete som gör människor till "råmaterial" och det är även detta som gör organisationerna så komplexa. Arbetet i de människobehandlande organisationerna är inte bara servicearbete utan präglas också av ett moraliskt arbete, det vill säga moraliska bedömningar och uttalanden om klienternas sociala värde (Hasenfeld, 1992b).

Enligt Hasenfeld (1992a) har de människobehandlande organisationerna mycket makt över människorna som arbetar där. Makten grundar sig i organisationens "själ" i dess ramar och normer. Organisationens "själ" ger i sin tur socialarbetarna organisatorisk makt. Socialarbetarna har ett maktövertag gentemot klienterna som söker hjälp hos organisationen, eftersom klienterna är mer beroende av organisationens resurser än vad organisationen är av klienterna. Socialarbetarnas maktövertag förstärks ytterligare i och med att organisationen ofta har monopol på den service som klienterna efterfrågar.

6. Resultat och analys

Nedan kommer vi att analysera vår empiri främst utifrån det aktuella kunskapsläget, men även utifrån våra teoretiska utgångspunkter. Vi kommer att presentera vår empiri i sex huvudteman. Det första huvudtemat är ”Jag vill dig väl”; i detta kapitel behandlas socialsekreterarnas tvetydiga bild av makt. Det andra huvudtemat är ”Vi kan aldrig bli jämlika”; det här kapitlet behandlar hur socialsekreterarna hanterar maktobalansen gentemot ungdomar samt hur socialsekreterarna reflekterar kring ungdomars upplevelser av maktobalansen. Det tredje huvudtemat är ”Vem är det som bestämmer här egentligen?”; detta kapitel behandlar hur socialsekreterarna reflekterar kring lagstiftningens betydelse för deras arbete. Det fjärde huvudtemat är ”Vi måste skydda dig!”; det här kapitlet behandlar socialsekreterarnas vilja att hjälpa utsatta ungdomar trots olika hinder i vägen. Det femte huvudtemat är ”Det optimala LVU:et”; i detta kapitel behandlas vilken betydelse relationen mellan socialsekreteraren och ungdomen har för socialsekreterarens övervägande om tvång och frivillighet. Det sjätte och sista huvudtemat är ”Vad är viktigt att framföra?”; det här kapitlet behandlar vad socialsekreteraren anser är viktigt att ta med i en LVU-utredning samt deras reflektioner kring ungdomars delaktighet.

6.1 Jag vill dig väl

I detta kapitel behandlas socialsekreterarnas tvetydiga bild av makt, där begreppet makt har en negativ laddning men där makt i sig ses som ett verktyg av hjälpande karaktär.

6.1.1 En möjlighet att påverka

I vår undersökning kom det fram att begreppet makt hade en negativ laddning och att socialsekreterarna hade svårt att prata om makt, men när de väl pratade om det ansåg de att makt kan användas i ett gott syfte. Jacobson (2004) menar att makthavare inte vill känna vid att de har makt. Ponnert framhäver, i vår intervju, att det finns en diskrepans mellan teoretiker och praktikers syn på begreppet makt.

Jacobson (2004) menar att medborgare tänker att de människor som innehar makt i sitt arbete är ”cyniska”, ”människoföraktande”, ”ogina” och ovilliga att bry sig om medborgarna (Jacobson, 2004; 253). Makthavarna är medvetna om vad medborgarna tänker om dem vilket gör att de inte vill känna sig vid att de innehar makt, de kan då till exempel uttrycka, ”jag har inte så mycket makt”, ”jag är bara en kugge i hjulet” (Jacobson, 2004: 253).

I vår intervju med Lina Ponnert framkom det att hon anar en diskrepans mellan teoretikers och praktikers sätt att se på begreppet makt. Hon menade att teoretiker kan se begreppet som mångfacetterat medan praktikerna oftast ser det som något negativt, något som de inte vill bli förknippade med. De vill istället bli förknippade med begreppen hjälp och stöd.

Utifrån våra intervjuer kan vi se att socialsekreterarna oftast såg makt som ett negativt begrepp. Den övervägande delen av socialsekreterarna ville inte använda begreppet makt vid intervjuerna, de använde istället begreppet påverkan. När vi frågade en socialsekreterare vad begreppet makt innebar för henne, svarade hon på följande vis:

[...] jag har väldigt svårt för att använda [begreppet] makt [...] (S1)

Socialsekreterarna i vår undersökning tyckte att det var svårt att prata om makt. De uttryckte att, även om de inser att de har makt, så är det ingenting som de tänker på att de har. De uttryckte sig bland annat på följande vis:

Men man upplever det nog inte själv som att man sitter på någon slags makt liksom man relaterar eller jag relaterar inte till att man funderar kring det på det sättet. (S6)

Socialsekreterarna uttryckte att de ser makt som något bra när de kan se att det medför positiva konsekvenser för ungdomarna. De ansåg även att makt är något nödvändigt, en möjlighet till att förändra och påverka. När en socialsekreterare pratade om makt formulerade hon sig på följande vis:

[...] makt för mig det är ju när man har möjlighet att påverka [...] (S2)

Socialsekreterarnas svårigheter att uttrycka sig kring makt och använda maktbegreppet kan enligt Jacobson (2004) bero på att socialsekreterarna inte vill känna sig vid makten på grund av att gemene man anser att myndighetsutövare och politiker är cyniska, människoföraktande, ogina och ovilliga att bry sig om medborgarna. Att socialsekreterarna inte vill känna sig vid makten kan bero på att de inte vill bli förknippade med den kontrollerande delen av deras

arbete där de som myndighetsutövare utövar makt, de vill istället bli förknippade med begreppen hjälp och stöd som Ponnert nämner.

6.1.2 Jag vet att du vill ha hjälp innerst inne

I vår undersökning framkom det att socialsekreterarna upplevde att många ungdomar ser att tvångsomhändertagandet är för deras eget bästa. Levins (1998) undersökning och Hallgrens (1999) rapport visar att många ungdomar inte upplever tvångsomhändertagande som något positivt.

Levins (1998) undersökning visar att många ungdomar inte ser tvångsomhändertagandet som en förmån. Även Hallgren och Hallgren (1999) skildrar ungdomar som har dåliga erfarenheter av tvångsomhändertagande.

I våra intervjuer kom det fram att socialsekreterarna uppfattade att ungdomar kan se deras makt som ett nödvändigt ont. Socialsekreterarna trodde att ungdomarna ser att de vill deras bästa. En socialsekreterare uttryckte sig enligt följande:

Jag tänker att väldigt många ungdomar ser att vi har makt men att vi kan utöva det på ett bra sätt också. (S3)

Socialsekreterarna upplevde att när de sätter gränser för ungdomar skapas det konflikter dem emellan, trots detta tyckte de sig kunna se att ungdomarna innerst inne uppskattar att socialsekreterarna kan ingripa i deras liv och därmed förändra deras livssituation. Socialsekreterarna menade att många ungdomar inte uttrycker att de vill ha hjälp men att de, genom ungdomarnas agerande, kan uppfatta att ungdomarna vill bli hjälpta. En socialsekreterare berättade att när hon pratar med ungdomar om att ett tvångsomhändertagande ligger i luften kan följande hända:

[...] många [ungdomar] slappnar av väldigt mycket just då, det är förvånansvärt många när man säger att en gång till... och du åker ut för att det bara är så och så händer precis det, det kan hända liksom samma kväll det kan hända två dagar efteråt, de kan gå ut härifrån till [affären] och sno något... Då upplever jag lite så att ja okej jag förstår men då tar vi dig och då kan de [ungdomarna] slappna av. (S4)

Socialsekreterarna upplevde ibland en förtvivlan hos ungdomarna eftersom vuxenvärlden svikit dem. Socialsekreterarna menade att ungdomarnas beteende ibland grundar sig i hur de har det hemma och i sin umgängeskrets. Socialsekreterarna menade att det därför kan vara nödvändigt för ungdomarna att få hjälp att komma bort från hemmiljön och umgängeskretsen. Enligt socialsekreterarna är brister i hemmiljön något som ungdomarna inte gärna pratar om eftersom de ofta är lojala gentemot sina föräldrar. Socialsekreterarna menade vidare att när vissa ungdomar väl omhändertagits brukar ungdomarna kunna slappna av och acceptera beslutet.

Socialsekreterarnas uppfattning, att ungdomarna upplever att socialsekreterarna vill dem väl med tvångsomhändertagande, stämmer inte överrens med Levins (1998) undersökning och Hallgrens (1999) rapport vilka visar att ungdomarna inte ser tvångsomhändertagande som en förmån och har dåliga erfarenheter av det.

6.1.3 Förstår du inte ditt eget bästa?

När vi bearbetade vårt material kom det fram att socialsekreterarna ofta upplever att tvångsomhändertagna ungdomar inte ser syftet med placeringen och att ungdomarna därför upplever placeringen som ett straff. Att ungdomar ofta upplever placeringar som ett straff tas även upp i Levins (1998) undersökning.

Levin (1998) menar att slutna institutioner eller uppfostringsanstalter fungerar som verkställande organ för normaliserings- och disciplinärmakt genom att isolera ungdomar som inte passar in i samhällets ramar. I Levins forskning om institutionsplacerade ungdomar framkommer det att majoriteten av ungdomarna hade svårigheter att uppfatta vad syftet med placeringen var. Levin skildrar även ungdomar som skapar anpassnings- och motståndsstrategier för att hantera situationen på institutionen. En strategi ungdomarna skapar är ”strategisk skötsamhet” vilket innebär att de till synes verkar vara skötsamma inför personal på slutna institutioner, syftet med den strategiska skötsamheten är att komma bort från institutionen. Ponnert (2007) benämner Levins ”strategiskt skötsamma” ungdomar som ”de till synes välanpassade” ungdomarna. ”De till synes välanpassade” ungdomarna visar på förbättring vid omprövningar men där förbättringens stabilitet kan ifrågasättas från socialsekreterarens sida. Levin (1998) nämner även andra strategier i sin forskning, dessa är; ”fasad” vilket innebär att ungdomen skyddar sig från omgivningen på institutionen genom att

bygga upp en hård attityd, ”den smarta klienten” vilket innebär att ungdomen anser sig vara smartare än personalen som strävar efter att skapa en relation till ungdomen, ”stå ut” vilket innebär att ungdomen fokuserar på den framtida utskrivningen och väntar tålmodigt, syftet med denna strategi är att komma ut så oförändrad som möjligt, ”kamp-flykt” vilket innebär att ungdomen gör motstånd mot institutionen och omgivningens makt för att bevara sin integritet, strategin uttrycker sig genom manipulation, intriger, avvikningar, bråk eller genom att ungdomen försöker få ett fängselstraff istället, ”isolering och undandragande” vilket innebär att ungdomen distanserar sig från personalen och de andra ungdomarna, ”kolonisering” vilket innebär att ungdomen ser institutionen som ett hotell, ett bättre ställe att bo på än hemma.

I våra intervjuer menade socialsekreterarna att ungdomarna ofta inte ser syftet med tvångsomhändertagandet. Socialsekreterarna uppfattade att ungdomarna ser tvångsomhändertagandet som något negativt eftersom det görs mot deras vilja. Vidare menar de att vissa ungdomar kan se tvångsomhändertagandet som en form av straff, särskilt i de fall när de placeras på en sluten institution. Socialsekreterarna upplevde att det är svårt att nå fram till ungdomarna i början av en placering, men att ungdomarna efter en viss tid förlikar sig med situationen vilket leder till en förbättrad kontakt dem emellan.

I intervjuerna kom det även upp att socialsekreterarna menade att ungdomar med kognitiva funktionshinder eller med psykisk ohälsa i många fall inte förstår att deras beteende är fel och farligt, vilket innebär att dessa ungdomar inte heller förstår syftet med ett tvångsomhändertagande. En av socialsekreterarna uttryckte sig i detta sammanhang, på följande vis:

*[...] herregud du drogar, du skär dig, du har tagit tre överdoser sömntabletter, du har begått två misshandlar och nu har du suttit tre dagar för väpnat rån vad är det som gör att du inte behöver låsas in innan du dör
[...]* (S4)

Socialsekreterarna tog upp en annan faktor som gör att ungdomarna inte förstår syftet med ett tvångsomhändertagande, denna faktor var att ungdomarna inte har tillräcklig kunskap om; lagstiftning, sina rättigheter och vad deras beteende kan få för konsekvenser.

I likhet med Levin (1998) ser socialsekreterarna att ungdomar har svårt att uppfatta syftet med tvångsplaceringar vilket leder till att många ungdomar upplever placeringen som ett straff. Våra intervjuer visade att kognitiva funktionshinder, psykisk ohälsa eller bristande kunskap har en inverkan på ungdomarnas förståelse av syftet med en tvångsplacering.

6.1.4 Sammanfattning ”Jag vill dig väl”

I ”Jag vill dig väl” visar socialsekreterarna en tvetydig bild av makt, där begreppet makt har en negativ laddning men där makt i sig ses som ett verktyg av hjälpande karaktär. Socialsekreterarna har en stark vilja att hjälpa utsatta ungdomar. De menade att ungdomar kan ha svårt att se syftet med tvångsvårdsplaceringar men trots det kan ungdomarna uppskatta att socialsekreterarna vidtagit åtgärder.

6.2 Vi kan aldrig bli jämlika

I det här kapitlet behandlas hur socialsekreterarna hanterar maktobalansen gentemot ungdomar samt hur socialsekreterarna reflekterar kring ungdomars upplevelser av maktobalansen.

6.2.1 Jag är vuxen och du är ett barn

I vår undersökning framkom det att maktförhållandet mellan socialsekreterarna och ungdomarna inte är jämlikt. Att socialsekreterarna har ett maktöverläge gentemot klienter är något som även som Wächter (2004), Payne (2006), Jacobson (2004), Skau (2007), Ponnert och Hallgren (1999) uttrycker.

Wächter (2004) belyser att socialbyråer har en stark myndighetsmakt. De har ett som hon kallar ”sistahandsansvar” för medborgarna. Det faktum att klienterna är beroende av de resurser socialbyråerna ansvarar för och det faktum att socialbyråerna administrerar över tvångslagar, skapar ett ojämnt maktförhållande. Klienten befinner sig i en beroendeställning där socialsekreteraren har makt och befogenhet att värdera och sätta gränser för klientens sätt att leva.

Payne (2006) menar att socialarbetare får makt i sin relation till klienterna i och med att de är där i egenskap av professionella arbetare med ett klart syfte. Många av de beslut som tas av socialarbetare ses som ett användande av makt, endast på grund av att beslutet fattats i just ett

professionellt syfte. Jacobson (2004) hävdar i likhet med Payne (2006) att socialarbetare har makt och att de utövar sin makt genom att de i egenskap av att vara den starkare parten tar kontroll över mötet med klienten. Jacobson (2004) framhåller även socialarbetarnas makt över ord och begrepp, denna makt innefattar deras rätt till tolkningsföreträde av andras problem och möjligheter. I enighet med Jacobson (2004) och Payne (2006) menar Skau (2007) att hjälparen får ett maktövertag i relationen till klienterna i och med att de är ”experter” på de lagar och normer som styr välfärdsstatens hjälporganisationer.

I vår intervju med Ponnert framhävde hon att makten mellan socialsekreterare och ungdomar inte är jämlik, eftersom socialsekreterarna har lagliga möjligheter att ingripa till den unges skydd. Socialsekreterarna har även befogenheter att bedöma ungdomar och de har tolkningsföreträde i relationen.

Ungdomarna i Hallgrens (1999) rapport upplevde att mötet med socialtjänsten var diffust. I denna diskussion framhövs tvångsaspekten. Känslan av diffusitet bottnade i att ungdomarna inte hade uppfattat om kontakten med socialsekreteraren var frivillig eller inte samt vad som var målet med kontakten.

I våra intervjuer med socialsekreterarna framkom det att socialsekreterarna ansåg att makten i relationen till ungdomarna inte är jämlik. De påpekade att makten inte skulle vara jämlik, att de behöver ha ett visst maktövertag, eftersom de ofta träffar ungdomar som har problem med gränsöverskridning och att de därför behöver vuxna som vägleder dem och sätter gränser. Socialsekreterarna tog upp relationer mellan vuxna och ungdomar i allmänhet, där de menade att vuxna har mer makt än ungdomar. Socialsekreterarna tog även upp att de befinner sig i ett maktövertag i och med att de har befogenheter att bevilja och avslå insatser samt att de har befogenheten att tvångsomhänderta ungdomarna. Dessutom framhöll socialsekreterarna att de har ett tolkningsföreträde eftersom de ska tolka det som sker och yttras i mötet med ungdomarna. Socialsekreterarna menade att de i egenskap av att ha en professionell roll och att de är vuxna har ett maktövertag i relationen till ungdomarna.

Socialsekreterarna menade även att maktövertaget grundar sig i att ungdomarna inte alltid själva har sökt hjälp hos socialtjänsten, utan att det kan vara föräldrar, lärare eller andra individer runt omkring ungdomen som har gjort en anmälan. Socialsekreterarna menade att

när ungdomarna själva sökt hjälp hos socialtjänsten blir relationen mer jämlik, detta då de utbyter något med varandra.

Vi frågade socialsekreterarna hur de reflekterade kring ungdomarnas syn på makt i mötet med socialtjänsten som myndighet. Socialsekreterarna hade uppfattningen att många ungdomar ser socialtjänsten som en myndighet med makt och inflytande och att ungdomarna kan uppleva att de är i underläge i mötet med socialsekreterarna. Socialsekreterarna trodde inte att ungdomarna funderar så mycket på maktobalansen i det ”vanliga mötet”, däremot trodde socialsekreterarna att maktobalansen blir mer tydlig för ungdomarna när de inser att socialtjänsten som myndighet har makten att utöva tvång och ingripa mot deras vilja. Socialsekreterarna menade att följderna av detta blir att ungdomen får en slags rädsla och respekt för vad socialtjänsten kan göra eftersom de inte vill hamna i samma situation igen.

Vad är det då som gör att socialsekreterarna i vår undersökning upplever ett maktöverläge i relationen till ungdomarna? Vi kan förstå det genom Hasenfelds teorier om människobehandlande organisationer och organisatorisk makt samt med hjälp av Wächter (2004), Skau (2007), Payne, (2006), Jacobson (2004) och Ponnert.

I vår undersökning framkom det att socialsekreterarna ansåg att deras makt bland annat kommer från deras professionella roll och att de är vuxna, detta kan förstås utifrån Hasenfeld (1992a), Skau (2007), Payne (2006) och Ponnert som menar att en del av socialsekreterarnas makt kommer från deras profession och specialiserade kunskap. Payne menar vidare att många av de beslut som tas av socialarbetare ses som ett användande av makt, endast på grund av att beslutet fattats i just ett professionellt syfte. Jacobson (2004) hävdar i likhet med Payne (2006) att socialarbetare har makt och att de utövar sin makt genom att de i egenskap av att vara den starkare parten tar kontroll över mötet med klienten.

Precis som socialsekreterarna i vår undersökning menar Hasenfeld (1992a) att relationen mellan socialarbetare och klient ofta är ofrivillig från klientens sida. Han menar att graden av frivillighet påverkar maktförhållandet i relationen, där maktobalansen ökar när kontakten med socialtjänsten inte är frivillig från klientens sida. Klienten befinner sig här i ett kraftigt underläge gentemot socialarbetaren och organisationen. Den ofrivilliga kontakten uppstår inte bara när det handlar om ett direkt tvång från samhället, utan inkluderar en stor del av det sociala arbetet med utsatta grupper, så som barn, fattiga och kroniskt sjuka (Hasenfeld, 1992b;

Lipsky, 1980). Även Hallgrens (1999) rapport visar på att mötet mellan socialtjänsten och ungdomar präglas av en osäkerhet från ungdomarnas sida, rörande frivilligheten i kontakten med socialtjänsten.

6.2.2 Maktlös

När vi bearbetade vårt material kom det fram att socialsekreterarna upplevde att ungdomar kan känna sig maktlösa inför lagstiftningen och dess makt. Socialsekreterarnas upplevelser kan förstås utifrån Hasenfeld (1992a) och Wächter (2004).

Wächter (2004) belyser att socialbyråer har en stark myndighetsmakt. Socialbyråerna administrerar över tvångslagar vilket skapar ett ojämnt maktförhållande. Klienten befinner sig i en beroendeställning där socialsekreteraren har makt och befogenhet att värdera och sätta gränser för klientens sätt att leva.

Socialsekreterarna menade att ungdomarna rycks bort från sin vardag, sin familj samt sina kompisar och förlorar en stor del av kontrollen över sitt liv i samband med att de blir tvångsomhändertagna. Socialsekreterarna nämnde att ungdomarna ofta kan känna att hela vuxenvärlden går emot dem och att de vuxna, tillika socialsekreterarna, bestämmer över deras liv utan att ungdomarna har något att säga till om. En socialsekreterare uttryckte sig enligt följande:

[...] jag kan föreställa mig att det är det värsta som finns liksom att vakna på morgonen hemma och så står det någon polis som bara tar en i handfängsel och tar en till en låst institution [...] och fullständigt ha förlorat kontrollen över sitt liv [...] (S4)

Socialsekreterarna trodde att deras makt upplevs starkare av ungdomar i samband med omprövningar av tvångsomhändertaganden. Socialsekreterarna i vår undersökning anade även att många ungdomar känner sig maktlösa inför LVU lagstiftningen, detta då de inte vet när ett tvångsomhändertagande kommer att upphöra. En socialsekreterare jämförde LVU med Lagen om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU) och menade att LSU är tidsbestämt medan LVU omprövas var sjätte månad och kan därmed förlängas fram till ungdomen är 21 år.

Ovissheten gör att ungdomarna känner sig maktlösa inför LVU lagstiftningen, hon uttryckte sig enligt följande om detta:

Långa institutionsplaceringar blir ju sällan bättre så att då måste man ju tänka på det då har vi ju makten att säga du ska vara inlåst och det kan ju vara frustrerande för ungdomen och då måste man ju liksom tänka hur länge ska vi utöva den makten eller när ska vi våga tro på ungdomen. (S3)

Hasenfeld (1992a) och Wächter (2004) anser att socialbyråer har en stark myndighetsmakt då de administrerar över tvångslagar och ansvarar för de resurser som klienterna efterfrågar. Myndighetsmakten ger socialsekreterarna makt och befogenheter att värdera och sätta gränser för klienters sätt att leva, myndighetsmakten skapar ett ojämnt maktförhållande. Hasenfeld (1992a) menar att människobehandlande organisationer får makt genom att den hjälpsökande klienten lämnar ifrån sig en del av sin kontroll över sitt liv till organisationen.

6.2.3 Sammanfattning ”Vi kan aldrig bli jämlika”

I detta kapitel framkommer det att socialsekreterarna har en bild av att deras maktöverläge kommer från att de är vuxna, de innehar en professionell roll i vilken de har befogenheter att avslå, bevilja insatser och tvångsomhändertaga. De menade även att deras maktöverläge förstärks när ungdomarna själva inte sökt hjälp. Socialsekreterarna trodde att ungdomarna är medvetna om socialsekreterarnas maktöverläge men att ungdomarna inte funderar så mycket på makt i det ”vanliga mötet”. Socialsekreterarna hade även uppfattningen om att ungdomarna känner sig maktlösa inför LVU lagstiftningen och att ungdomarna många gånger har en känsla av att hela vuxenvärlden går emot dem.

6.3 Vem är det som bestämmer här egentligen?

I detta kapitel behandlas hur socialsekreterarna reflekterar kring lagstiftningens betydelse för deras arbete.

6.3.1 Länsrätten givetvis, eller...

I vår undersökning framkom det att socialsekreterarna ansåg att länsrätten har det yttersta ansvaret för att ett tvångsomhändertagande ska beviljas. Ponnerts (2007) avhandling behandlar länsrättens roll vid tvångsomhändertagande.

Ponnert menar att rättsprocessen ger socialsekreteraren en fördel då den har en ansvarsfördelande funktion, vilket kan främja den fortsatta kontakten med ungdomarna. Socialsekreterarna i Ponnerts undersökning såg länsrätten främst som en ”legitimerande beslutsfattare och skuldfördelare” (Ponnert, 2007; 208).

Majoriteten av socialsekreterarna i vår undersökning ansåg att länsrätten har det yttersta ansvaret för ett tvångsomhändertagande. De upplevde att ungdomarna ofta har en uppfattning att det är den enskilda socialsekreteraren som beslutar om tvångsomhändertagandet. Socialsekreterarna berättade att de brukar understryka för ungdomarna att det är länsrätten som fattar beslutet. En socialsekreterare berättade att hon brukar uttrycka sig på följande vis när hon pratar med ungdomar inför ett tvångsomhändertagande:

Vi tycker att du ska tvångsomhändertas, men vi kan ha fel och därför ska det prövas rättsligt. (S4)

Socialsekreterarna menade att de bara lyfter fram frågan om ett tvångsomhändertagande och att det sedan ligger utanför deras ansvarsområde, fram till att beslutet tagits. De framhöll att det är länsrätten som beslutar om tvångsvård men att det är socialsekreterarna som ansvarar för vården, att den bedrivs på rätt sätt och att det är de som följer upp vården. Innan utredningen presenteras för politikerna i socialnämnden diskuterar socialsekreterarna ärendet med sin chef, chefen ska godkänna att man kan gå vidare med ärendet.

I intervjuerna med socialsekreterarna kom det även upp att de upplevde att de, inte chefen eller länsrätten, får skulden av allmänheten om det inte blir ett tvångsomhändertagande. Socialsekreterarna såg detta som problematiskt eftersom de blir ansvariga, i allmänhetens ögon, trots att de enbart är involverade i en liten del av beslutsprocessen. De nämnde också att de ofta blir ifrågasatta när de ingriper när ungdomar far illa, vilket de anser vara problematiskt då de även får skulden när de inte ingriper. De menade att det även ligger ett ansvar i att inte agera. En socialsekreterare uttryckte sig enligt följande om det problematiska i att inte agera när det erfordras:

[...] men någonstans att låta bli att göra saker och ting är också en brist. (S5)

En socialsekreterare menade att även om de inte praktiskt tog det slutgiltiga beslutet så grundar sig ändå beslutet på deras underlag. Hon menade att det är socialsekreterarna som bär ansvaret för att det ska bli ett tvångsomhändertagande men att de inte har makten att formellt besluta om det. Hon påpekade att det finns vissa falluckor i socialtjänstlagen (SoL) och framförallt i LVU om vem som bär det yttersta ansvaret i beslutsprocessen.

Här framkommer att socialsekreterarna tycker att det är problematiskt att de ses som huvudansvariga i allmänhetens ögon när de ingriper samt då de inte ingriper när ungdomar far illa. De menade att ansvarsbördan i ett tvångsomhändertagande inte bara ligger på dem utan också på länsrätten, chefen och politikerna i socialnämnden. Ponnerts (2007) avhandling visar att länsrätten har en ansvarsdelande funktion.

En av sju socialsekreterare i vår uppsats kunde se att hon hade en betydelsefull roll i beslutsfattandet då länsrättens beslut grundar sig på hennes utredning.

6.3.2 Jag följer bara lagstiftningen

När vi bearbetade vårt material kom det fram att socialsekreterarna och Ponnert menade att socialsekreterarnas makt i huvudsak kom utifrån lagstiftning och från att de arbetar på en myndighet. Vi finner stöd för dessa uppfattningar i Ponnerts (2007) avhandling. Lagstiftningens legitimitet och betydelse i socialt arbete kritiserar i Ponnerts avhandling.

Ponnerts (2007) undersökning visade att socialsekreterarna i många avseenden betraktar sin makt som något de genom sin yrkesroll har tilldelats av samhället. Socialsekreterarna i hennes avhandling framhävde att de har en skyldighet och ett ansvar att agera och ansöka om tvångsvård när kriterierna för tvångsvård är uppfyllda. I vår intervju med Ponnert framhöll hon att socialsekreterarnas position i en myndighetsbefattning ger dem makt.

Enligt Ponnert (2007) problematiserar Michael King och Christine Piper (1995) rättssystemets höga legitimitet i samhället. King och Piper menar att rättssystemet och den rättsliga diskursen om barn krockar med andra sociala organisationers kunskap om barn. Vidare menar de att en del av barnavårdens problem grundar sig i konflikten mellan begreppen rättvisa och välfärd. King och Piper (1995) anser att begreppen rättvisa och välfärd får en smalare innebörd inom

rättsystemet då rättsystemet fokuserar på enskilda människor och relationer mellan människor men förbiser andra faktorer. Ponnert (2007) drar utifrån King och Pipers tankegångar slutsatsen att rättsystemet och det ”sociala systemet” (socialtjänsten) har svårigheter att förstå varandra utan översättning. Detta betyder att det ”sociala systemet” och dess kunskap om verkligheten måste anpassas till rättssystemet och ombildas till rättslig kunskap, för att uppnå rättslig legitimitet. King och Piper fastställer att socialt arbete med barn inte vilar på en stark kunskapsbas vilket medför att arbetet i vissa fall riskerar att påverkas av och anpassas efter rättsystemets juridiska krav, i alltför hög utsträckning.

I våra intervjuer kom det upp att socialsekreterarna ansåg att makt och ansvar går hand i hand. De menade att med makt kommer ansvar och att ansvaret grundar sig i lagstiftningen. En socialsekreterare uttalade sig enligt följande:

[...] det är en maktutövning självklart men det är också en skyldighet att ta ansvar [...] (S5)

Socialsekreterarna ansåg att deras makt huvudsakligen grundade sig i lagstiftningen som de arbetar med. Vidare berättade socialsekreterarna att socialtjänsten som organisation ger dem makt i arbetet med ungdomar eftersom organisationens grundprinciper vilar på en reglerad lagstiftning, två socialsekreterare uttryckte sig enligt följande:

[...] just som socialsekreterare [...] är det den [makten] ju ganska inbyggd alltså i tjänsterna [...] arbetsbeskrivningarna vad det är vi ska göra och så, så tänker jag framförallt att där är mycket inbyggd makt att det är vi som ska göra de här utredningarna då det är vi som gör bedömningarna, det är vi som följer upp om de får någon hjälp i form av insats och därmed också bestämmer om det är dags att avsluta [...] (S2)

[...] sen har jag ju mycket makt också i det att jag är en myndighetsutövare som följer en lagstiftning och det är ju de verktygen man får plocka fram ibland [...] (S4)

Här framkommer att socialsekreterarna ansåg att deras makt kommer från lagstiftningen och myndigheten. Socialsekreterarna tenderar att grunda stora delar av sitt arbete utifrån

lagstiftningen. Socialsekreterarna i Ponnerts (2007) undersökning kopplar, likt socialsekreterarna i vår undersökning, makt till ansvar. Socialsekreterarna i vår undersökning menade att deras ansvar grundade sig i lagstiftningen.

6.3.3 Sammanfattning ”Vem är det som bestämmer här egentligen?”

I det här kapitlet framkommer det att socialsekreterarna anser att det är länsrätten som fattar det slutgiltiga beslutet om tvång. En socialsekreterare påpekade dock att hennes utredning har stor betydelse för utfallet av länsrättens beslut.

Det framkom även att socialsekreterarna anser att lagstiftningen reglerar och bestämmer utformningen av deras arbete. De menade att lagstiftningen ger dem makt och ansvar. Socialsekreterarna upplevde att de ofta får skulden om de ingriper eller om de inte ingriper när ungdomar far illa. De menar att de inte är ensamma i beslutet utan att även chefen, politikerna i socialnämnden och länsrätten bär ett ansvar.

6.4 Vi måste skydda dig!

I det här kapitlet behandlas socialsekreterarnas vilja att hjälpa utsatta ungdomar trots olika hinder i vägen.

6.4.1 Du är en fara för dig själv och samhället

Syftet med 3 § i LVU lagstiftningen är att visa att samhället bör vidta åtgärder i ett tidigt stadium gentemot ungdomar som utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, kriminell verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende (prop. 1989/90: 28; 63). I vår undersökning framkom det att socialsekreterarna ansåg att det är nödvändigt att tvångsomhändertaganden finns, eftersom de syftar till att skydda och rädda ungdomars liv samt att skydda samhället från normbrytande ungdomar. Ponnert (2007) och Levin (1998) menar att tvångsvård av ungdomar är problematiskt då syftet med vården kan ifrågasättas.

Ponnert (2007) menar att tvångsvård av ungdomar är problematiskt eftersom vården berättigas med syftet att skydda ungdomen samtidigt som samhället indirekt skyddas från avvikande ungdomar. Tvångsvård är därför något som Ponnert anser att samhället alltid borde diskutera.

Foucault (1983, 1987) skildrar en normaliserings- och disciplinärmakt där institutionerna åtskiljer avvikande människor från samhället och strävar efter att forma dem efter samhällets rådande normer. Levin (1998) drar paralleller mellan de institutioner som Foucault skildrar och sin forskning och menar att syftet med slutna institutioner eller uppfostringsanstalter är att isolera ungdomar som inte passar in i samhällets ramar.

I våra intervjuer framkom det att socialsekreterarna ansåg att det är nödvändigt att tvångsomhändertaganden finns. De uttryckte att syftet med ett tvångsomhändertagande är att skydda ungdomarna och rädda deras liv. Ungdomarna ska skyddas från sig själva, föräldrar eller andra runtomkring ungdomen. De menade även att samhället ibland behöver skyddas från normbrytande ungdomar. Syftet beskrevs även som ett sätt att bryta och stoppa ett negativt mönster som den unge inte kan bryta själv. När vi bad en socialsekreterare att klargöra syftet med tvångsomhändertaganden, svarade hon på följande vis:

[...] för mig handlar det om det yttersta skyddet, när vi känner att nu är det ingen annan som tar det och inte ungdomen heller och då måste vi göra det.

(S3)

Här framkommer det att socialsekreterarna ser LVU som en nödvändig lagstiftning eftersom den syftar till att skydda utsatta ungdomar i samhället. De menade även att lagen i vissa avseenden skyddar samhället från normbrytande ungdomar.

6.4.2 Jag vill ha mer av det goda

I vår undersökning kom det fram att socialsekreterarna önskade sig mer makt i situationer där de inte får kontakt med ungdomar samt när ungdomars problematik är allvarlig samtidigt som det inte finns ett samtycke.

Vi ställde frågan om det fanns situationer i socialsekreterarnas arbete då de önskade att de hade mer makt, eller om det fanns situationer där de önskade att de hade mindre makt. De svarade att de önskade sig mer makt vid situationer där de inte kan få kontakt och skapa ett samarbete med familjer och ungdomar. De efterfrågade en form av lagstiftning som ger dem möjlighet att förmå ungdomar att infinna sig hos socialtjänsten när de blivit ditkallade. När ungdomarnas problematik är allvarlig men inte så pass allvarlig att det uppfyller kriterierna

för ett tvångsomhändertagande och det inte finns något samtycke måste socialsekreterarna lägga ner utredningen. Vid dessa tillfällen önskade socialsekreterarna att det fanns mer de kunde göra. En socialsekreterare uttryckte sig enligt följande:

[...] det kan ju vara väldigt frustrerande om man träffar en familj där man ser att ungdomen eller hela familjen har väldigt stora behov och där man verkligen vet att de behöver ha hjälp och där man motiverar och motiverar och man har förslag på förslag och tycker att ta emot detta och så säger de nej det tänker jag inte alls göra och samtidigt är det inte så pass allvarligt att vi kan tvinga dem till någonting och så kanske måste man avsluta med att säga tack och hej [...] (S6)

Här framkommer det att socialsekreterarna känner sig frustrerade över att det inte finns fler alternativ som möjliggör att de kan komma i kontakt med utsatta ungdomar. Ibland känner de att de vill kunna göra mer än vad de kan göra utifrån den lagstiftning som finns idag. De tyckte att det är jobbigt att behöva avsluta kontakten med ungdomar på grund av att kriterierna för LVU inte är uppfyllda och när samtycke inte finns samt att problematiken är allvarlig.

6.4.3 Sammanfattning ”Vi måste skydda dig!”

I kapitlet ”Vi måste skydda dig!” framkommer det att socialsekreterarna tycker att LUV är en nödvändig lagstiftning då den är till för att skydda ungdomar från ett negativt beteende som de inte kan bryta själva. De ansåg även att samhället ibland skyddas från normbrytande ungdomar med hjälp av lagstiftningen. Ibland önskade socialsekreterarna sig mer makt för att kunna hjälpa fler ungdomar. De efterfrågade en lagstiftning som kan tvinga utsatta ungdomar att acceptera hjälp från socialtjänsten.

6.5 ”Det optimala LVU:et”

I detta kapitel behandlas vilken betydelse relationen mellan socialsekreteraren och ungdomen har för socialsekreterarens övervägande om tvång och frivillighet.

När vi bearbetade vårt material framkom det att ett långt samarbete tillika en god relation till ungdomen har en viss betydelse för socialsekreterarnas överväganden kring tvång och

frivillighet. Relationens betydelse tas även upp i Hallgrens (1999) rapport och i Ponnerts (2007) avhandling. Relationens betydelse kan även förstås utifrån Hasenfeld (1992b).

Enligt Hallgren och Hallgren (1999) möjliggör den tillitsfulla relationen mellan socialsekreteraren och tonåringen en förändring hos tonåringen. Författarna tror att socialsekreterare inte kan tvinga fram förändringar hos tonåringar genom till exempel tvångsomhändertagande och placering på institution.

I Ponnerts (2007) avhandling framkommer det att socialsekreterare värnar om relationen till barn, ungdomar och vårdnadshavare. Relationens stabilitet är viktig för att kontakten ska hålla vid ett eventuellt tvångsomhändertagande samt om LVU-ansökan skulle avslås i länsrätten.

I våra intervjuer med socialsekreterarna kom det fram att ett långt samarbete, tillika en god relation har en viss betydelse för socialsekreterarnas överväganden kring tvång och frivillighet. Socialsekreterarna menade att om de haft en lång relation med ungdomen så kan de i ett tidigare stadium uppfatta när det går åt fel håll för ungdomen. I och med detta vet socialsekreteraren vilken hjälp som fungerar eller inte fungerar. Detta kan även leda till att socialsekreterarna gör ett tvångsomhändertagande i ett tidigare stadium än vad de hade gjort om det var ett nytt och okänt ärende. Socialsekreterarna menade att om relationen och samarbetet är bra så är det lättare att motivera ungdomarna och arbeta med frivilliga lösningar. Är däremot relationen och samarbetet komplicerat eller mindre bra blir det svårare att motivera till frivilliga insatser vilket kan leda till att ett tvångsomhändertagande blir aktuellt. Socialsekreterarna framhävde att det är svårt att känna sig trygg med ett tvångsomhändertagande om de inte har en relation till ungdomen. Två socialsekreterare skildrade betydelsen av relationen i samband med tvång och frivillighet enligt följande:

[...] alltså det optimala LVU:et det är ju ändå en ungdom som man ändå har jobbat med i några år och hängt med i några svängar och faktiskt har en god relation till och man känner att det bär så att säga. (S4)

[...] eftersom jag ändå har 20 års erfarenhet att jag har gjort hemskt många omhändertaganden och de omhändertaganden som har varit jobbigast eller svårast det är ju om man har fått hoppa in i ett ärende [...] då man själv inte är bekväm med att detta är det rätta beslutet [...] (S3)

Socialekreterarna sa att de kände sig trygga i sina beslut att tvångsomhänderta när ungdomarnas destruktiva beteende har accelererat till den grad att socialekreterarna anser att ett tvångsinslag är nödvändigt samt när de har haft en lång kontakt med ungdomarna samt försökt motivera dem till frivilliga insatser.

Har man haft ett ärende man har följt det man vet vad man har gått igenom man vet vad man har satsat i frivillighet och samtycke och allt detta så när det väl kommer dit så kan man stå på torget och prata om det alltså det är inga problem man kan stå för det. (S3)

Kärnan i arbetet i människobehandlande organisationer är relationen mellan arbetaren och klienten. Relationen är ett avgörande verktyg i arbetets hela process (Hasenfeld, 1992b). Socialekreterarna anser precis som Hasenfeld (1992b), Hallgren och Hallgren (1999) och Ponnert (2007) att socialekreterarens relation till ungdomar har betydelse för deras samarbete.

6.5.1 Sammanfattning ”Det optimala LVU:et”

Här framkommer att socialekreterarna anser att relationen till ungdomarna är betydelsefull vid överväganden om tvång och frivillighet. Socialekreterarna använder relationen som ett verktyg i sitt arbete, relationen underlättar motivationsarbetet med ungdomarna. Socialekreterarna upplevde att de kände sig trygga i ett beslut om tvångsomhändertagande när de har haft en lång och god relation till ungdomarna samt när de har prövat en rad olika insatser utan några fruktbara resultat. De framhävde att de tyckte att det är jobbigt och besvärligt att utföra tvångsomhändertagande när de inte hunnit lära känna och skapa en relation till ungdomen.

6.6 Vad är viktigt att framföra?

I det här kapitlet behandlas vad socialekreteraren anser är viktigt att ta med i en LVU utredning samt deras reflektioner kring ungdomars delaktighet.

6.6.1 Dokumentationens kraft

I vår undersökning framkom det att socialsekreterarna ansåg sig utöva makt i utredningar genom sin argumentation samt vad de lägger tonvikten på och hur de informerar ungdomar. Att socialsekreterare utövar makt genom argumentation i utredningar skildras av Ponnert (2007).

Ponnert (2007) lyfter fram att socialsekreterares utredningar av ungdomar ofta präglas av en hård argumentation, detta då socialsekreterarna har tillgång till polisrapporter, läkarutlåtanden och drogtester. Socialsekreteraren kan på så sätt i sin argumentation manifesteras var problemet ligger. Hon menar att ungdomsärenden är en öppen process, då problembilden är tydlig.

I intervjuerna framkom det att socialsekreterarna lyfte fram att det ligger mycket makt i dokumentationen och att det därför är viktigt att vara medveten om vad man skriver och vilka ord man använder och betonar i utredningen eftersom dokumentationen finns kvar i systemet i många år. Används den gamla dokumentationen vid nya situationer kan det skapas missförstånd eftersom dokumentationen är en beskrivning av en människa och den människan kan förändras med tiden. Socialsekreterarna reflekterade även över hur språket kan användas som ett maktmedel. De menade att ungdomarna ibland kan ha svårt att förstå vad socialsekreteraren säger i samtal och även vad som skrivs i utredningarna, detta då socialsekreterare använder sig av ett byråkratiskt språk. En socialsekreterare uttalade sig på följande vis:

[...] vi når ju inte dem om vi sitter och har ett halvt travande byråkratiskt språk och blablabla då kommer vi ju ingen vart utan vi måste vara på samma nivå [...] (S7)

Socialsekreterarna betonade att sättet som de lägger fram sin information på och vad de lägger tonvikten på i en utredning, är en form av maktmedel vilket används för att påverka ungdomarna, kollegor, chefer och politiker. Det som socialsekreterarna ansåg vara viktigast att ta med i utredningen är hur ungdomens negativa beteende har eskalerat och att de har försökt att bromsa beteendet med hjälp av frivilliga insatser. Socialsekreterarna framhöll även att det är viktigt att ta med både positiva och negativa egenskaper i ungdomens liv, men att

betoningen ska ligga på det negativa beteendet. För att styrka utredningen menade socialsekreterarna att det är viktigt att man belyser de negativa konsekvenserna som kan följa om en ungdom inte tvångsombändertas. I många fall handlar det om såpass skadliga beteenden att konsekvenserna kan bli allvarliga om man inte ingriper med tvång, det kan gälla liv eller död. Socialsekreterarna menade att det är mindre viktigt att ta med information som ligger långt tillbaka i tiden som ungdomen inte kan påverka och starka negativa yttranden om ungdomen från föräldrar samt personliga detaljer som kan kränka ungdomens integritet och som inte har någon inverkan på utfallet av utredningen. Socialsekreterarna tänker även på att inte ta med information som kan leda till att ungdomen utsätts för hedersrelaterat våld.

Ponnerts (2007) forskning visar att socialsekreterare använder sig av en hård argumentation i utredningar rörande ungdomar, våra intervjuer visade på samma resultat. Socialsekreterarna i vår undersökning lyfte dock fram att det är viktigt att nämna positiva aspekter i ungdomens liv och att inte ta med information som kan skada ungdomarna.

6.6.2 De måste få veta spelreglerna

När vi bearbetade vårt material kom det fram att socialsekreterarna tyckte att det är viktigt med delaktighet samt att vara ärlig och tydlig med ungdomen och förklara vilka premisser som föreligger om ungdomen inte förändrar sin situation. Hallgrens (1999) rapport visar att socialsekreterare anser att delaktighet är viktigt.

Hallgren och Hallgren (1999) menar att det är viktigt att få ungdomar delaktiga i vården. Rapporten visade även att delaktighet och förståelse kring beslut var betydelsefull för utfallet av olika åtgärder.

Levin (1998) klarlägger även att kombinationen behandling och straff inte ger önskvärda effekter på ungdomars kriminella beteende, han stödjer detta utifrån det generella forskningsfältet (Martinson, 1974; Lipton, Martinson & Wilkis, 1975; Brody, 1976; Whitehead & Lab, 1989; Lab & Whitehead, 1988) som visar på samma resultat. Majoriteten av ungdomarna i Levins undersökning visade inte på förbättring avseende kriminalitet, missbruk, anstaltsvistelse och social situation. 57 procent av ungdomarna har vistats en kortare eller längre tid i fängelse, på psykiatrisk avdelning eller haft nya vistelser på slutna

institutioner, endast 14 procent har varken ägnat sig åt brott, droger eller nya anstaltsvistelser efter behandlingen.

När socialsekreterarna i vår undersökning börjar fundera på om tvång är nödvändigt försöker de ha en öppen dialog med ungdomen. De tyckte att det är viktigt att informera ungdomarna om lagstiftningen för att de ska få en förståelse för hur den ser ut samt vad de har för rättigheter. Socialsekreterarna menade att de gynnas av att ungdomarna blir mer delaktiga då det förstärker deras relation. Socialsekreterarna menade att det är betydelsefullt att vara ärlig, tydlig och att förklara vad som kan hända om ungdomens situation inte förändras. De förklarar även för ungdomarna vad de ska undvika eller göra för att inte omhändertas, på detta vis har de fått en chans att påverka sin situation. Ungdomarna kan då antingen förlika sig med tanken av att bli omhändertagen eller förändra sin situation. Efter ett tvångsomhändertagande klargör socialsekreterarna vad ungdomen ska göra för att bli av med tvånget och i samband med detta informerar de även om hur ungdomarna bedöms. Socialsekreterarna såg detta som en möjlighet för ungdomarna att bli delaktiga i sin tvångsvårdsprocess, eftersom de ansåg att det är ungdomarna som sitter på makten att förändra sin situation. En socialsekreterare jämförde vikten av att informera ungdomarna med att känna till spelreglerna innan man spelar ett spel:

[...] det är lite som att spela Fia med knuff och inte veta om i förväg att det är med knuff [...] (S4)

En socialsekreterare ansåg att delaktighet är ett område som socialtjänsten alltid behöver utveckla och bli bättre på. Hon är medveten om att ungdomars delaktighet är ett problem och att det är många ungdomar som inte förstår varför de är tvångsomhändertagna och att många upplever att de inte kan påverka sin vårdplan. Vidare säger hon sig även ha märkt en förändring de senaste åren där det läggs större vikt vid att försäkra sig om att ungdomen fått göra sin röst hörd och att de förstått syftet med tvångsomhändertagandet. Socialsekreteraren uttryckte sig om delaktighet enligt följande:

Går det inte för stunden så går det kanske efter ett tag och man får hela tiden utmana sig i hur man ska få ungdomen att bli mer delaktig och känna att man verkligen blir lyssnad på. (S3)

Hallgrens (1999) rapport visade i likhet med socialsekreterarna i vår undersökning att delaktighet är viktigt eftersom det påverkar utfallet av insatser. Levin (1998) och det generella forskningsfältet påvisar att placeringar inte har önskvärda effekter på ungdomars avvikande beteende. Socialsekreterarna framhävde vikten av att vara ärlig och tydlig med vad som kan hända om ungdomen inte förändrar sin situation. Socialsekreterarna försöker tydliggöra för ungdomarna vad de har för rättigheter.

6.6.3 Sammanfattning ”Vad är viktigt att framföra?”

I detta kapitel framkommer det att socialsekreterarna reflekterar kring sin makt i utredningar, dokumentation och i framförandet av information till ungdomar, kollegor, chef, socialnämnden och länsrätten.

Socialsekreterarna tyckte att det, i utredningar, är viktigt att belysa ungdomens negativa beteende och hur det har eskalerat samt hur de har försökt bromsa beteendet och vad konsekvenserna blir om de inte tvångsomhändertar ungdomen. De framhävde att det även är viktigt att belysa både positiva och negativa aspekter i ungdomens liv, men de menade att betoningen ska ligga på det negativa. Socialsekreterarna ansåg att det är mindre relevant att ta med information som inte har någon inverkan på utfallet av utredningen och som kan skada ungdomen.

Socialsekreterarna lade stor vikt vid att göra ungdomar delaktiga genom att vara ärlig, tydlig och förklara premisserna för hur ungdomarna bedöms. De menade att de gynnas av att göra ungdomarna delaktiga eftersom det förstärker deras relation. En socialsekreterare framhävde att delaktighet är ett område som socialtjänsten alltid kan bli bättre på.

7. Avslutande sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att klargöra hur socialsekreterarna upplever sin situation, i förhållande till makt, i arbetet med tvångsomhändertagande av ungdomar. För att besvara syftet har vi ställt frågorna; hur ser socialsekreterarna på sin makt och sitt handlingsutrymme? hur reflekterar socialsekreterarna kring sin roll som myndighetsutövare vid tvångsomhändertagande av ungdomar? hur reflekterar socialsekreterarna kring ungdomars upplevelser av myndighetsutövningen och makt? Vi kommer i detta kapitel att sammanfatta det resultat vi fått av empirin utifrån vårt syfte och våra frågeställningar.

Hur ser socialsekreterarna på sin makt och sitt handlingsutrymme? Socialsekreterarna i vår undersökning hade svårt att prata om makt och använde sig inte gärna av begreppet makt, de ville istället använda sig av ord som påverkan. Socialsekreterarna ansåg att de har makt och att denna makt medför ett ansvar. De hävdade att deras makt kommer från och regleras av lagstiftningen och de menade att det till stora delar är lagstiftningen som styr över deras arbete. Socialsekreterarna såg sin makt som något de använder till ett gott syfte, makt är för dem en möjlighet till förändring. De menade att de använder sin makt för att hjälpa, skydda och rädda ungdomar med problem och destruktiva beteenden.

Hur reflekterar socialsekreteraren kring sin roll som myndighetsutövare vid tvångsomhändertagande av ungdomar? Socialsekreterarna ansåg som nämnts ovan att deras makt i huvudsak kommer från lagstiftningen. De menade vidare, som ett led av detta, att mycket av deras makt grundar sig i att de är myndighetsutövare med makt att fatta beslut om insatser som påverkar ungdomarnas liv. De ansåg att deras yrkesroll var en bidragande faktor till den maktobalans som finns mellan dem och ungdomar. Socialsekreterarna framhöll att denna maktobalans, till deras fördel, är en nödvändighet för deras arbete. De menade att deras maktövertäglighet är nödvändig för att de ska kunna hjälpa ungdomar som ofta har problem med gränsöverskridning och därför är i behov av vuxna som vägleder dem och sätter gränser. En negativ aspekt som de upplevde av den makt de erhåller genom myndighetsutövning är att de ofta, av samhället, ses som ansvariga för vad som händer ungdomarna såväl när det blir ett tvångsomhändertagande som när det inte blir ett tvångsomhändertagande.

Hur reflekterar socialsekreterarna kring ungdomars upplevelser av myndighetsutövningen och makt? Socialsekreterarna upplevde att ungdomar som de kommer i kontakt med många gånger ser socialtjänsten som en myndighet med makt och inflytande och att ungdomar ibland kan uppleva att de befinner sig i ett maktunderläge gentemot socialsekreterarna. Socialsekreterarna trodde ungdomarna reflekterar mer kring socialsekreterarnas makt vid tvångsomhändertagande än vid det ”vanliga mötet”. Socialsekreterarna framhöll även att ungdomarna, trots att de till en början ofta upplever tvångsomhändertagandet som något negativt, efter ett tag kan inse att tvångsomhändertagandet var för deras eget bästa.

8. Avslutande diskussion

Här kommer vi att sammanfatta och diskutera resultat- och analyskapitlet utifrån våra egna reflektioner och våra teoretiska utgångspunkter. Vår avsikt med denna uppsats var att förmedla socialsekreterarnas version av socialtjänstens makt vid tvångsomhändertagande. När vi började med vår uppsats hade vi föreställningen att socialtjänstens och socialsekreterarnas makt vid tvångsomhändertagande, i många avseenden, är problematisk och komplex. Efter att vi har fått ta del av socialsekreterarnas syn på sin makt och sitt handlingsutrymme, deras reflektioner kring sin roll som myndighetsutövare vid tvångsomhändertagande av ungdomar samt deras reflektioner kring ungdomars upplevelser av myndighetsutövningen har vi kommit till insikt att våra föreställningar om socialsekreterarnas makt, som komplex och problematisk, stämde överrens med verkligheten.

Ett tema som var genomgående i intervjuerna med socialsekreterarna var att de hade svårt att prata om makt samt att de hade en tvetydig bild av makt, där de ansåg att begreppet makt hade en negativ laddning men att makt i sig kunde användas som ett hjälpande verktyg i arbetet med ungdomar. Vi ser att socialsekreterarnas makt har en dubbel roll som innefattar de motstridiga begreppen kontroll och hjälp. Vi kan förstå maktens dubbla roll utifrån Foucaults teori om pastoralmakt. I dagens samhälle utövas pastoralmakt i välfärdstatens hjälpande- och kontrollerande organisationer såsom socialtjänsten. Välfärdstatens hjälpande- och kontrollerande organisationer ska främja medborgarnas hälsa, välmående och trygghet. Syftet är dock både att kontrollera och hjälpa människor genom att analysera och utforska människan och dennes problem (Järvinen, 2004). Pastoralmaktens innebörd får oss att förstå varför socialsekreterarna har svårt att prata om makt och varför de både har en positiv och negativ bild av makt.

Ett annat tema som var centralt i intervjuerna med socialsekreterarna var att de upplevde att ungdomar ofta inte förstår syftet med tvångsomhändertagande. Socialsekreterarna uttryckte att ungdomar som placeras på sluten institution ofta ser tvångsomhändertagandet som en form av straff. Att ungdomarna inte ser syftet med tvångsomhändertagandet, anser vi, är problematiskt i många avseenden. Vi tror att det finns en koppling mellan ungdomarnas syn på placeringen och den forskning som visar att ungdomar gör motstånd i behandlingen samt forskning som visar att kombinationen behandling och straff inte ger önskvärda effekter på ungdomars kriminella beteende. Hallgren och Hallgren (1999) anser att socialsekreterare inte

kan tvinga fram en förändring hos tonåringar genom exempelvis tvångsomhändertagande. Författarna menar att ett tvångsomhändertagande endast kan leda till en förändring hos ungdomen om det finns en stabil relation mellan socialsekreteraren och tonåringen och om placeringen är kortvarig. Som vi nämnt tidigare skildrar Sunesson (1984) utifrån Foucaults tankar om makt, en tes om att disciplinärmakt innebär att ha makt över andra människor, inte makt att uppnå resultat eller förändra det som man inte har full kontroll över. Sunesson (1984) menar således att människor kan ha makt över andra människor, men de har inte makt att förändra en annan människa. Om vi applicerar Sunessons tes på vår empiri kan vi förstå att ungdomar som inte är motiverade inte heller kan förmå att förändra sitt destruktiva beteende. Med utgångspunkt i detta kan vi förstå att tvångsplaceringar inte ger effekt, om inte ungdomen själv vill förändra sin livssituation.

Hur socialsekreterarna reflekterade kring sin makt gentemot tvångsomhändertagna ungdomar var ett genomgående tema i intervjuerna. Socialsekreterarna menade att deras relation inte är jämlik och att den aldrig kan bli det heller. Vi kan förstå att relationen mellan socialsekreterarna och ungdomarna inte är jämlik med hjälp av Hasenfeld (1992a) och Wächter (2004). I enlighet med Hasenfeld (1992a) anser Wächter (2004) att socialbyråer har en stark myndighetsmakt då de administrerar över tvångslagar och ansvarar för de resurser som klienterna efterfrågar. Myndighetsmakten ger socialsekreterarna makt och befogenheter att värdera och sätta gränser för klienters sätt att leva, myndighetsmakten skapar således ett ojämnt maktförhållande. Med utgångspunkt i detta kan vi förstå att den ojämna maktbalansen grundar sig i det faktum att socialsekreterarna är anställda på en myndighet. Den ojämlika relationen är ett dilemma som socialsekreterarna tampas med i mötet med ungdomar. Våra intervjuer visade att det fanns en stor vilja och ett engagemang, hos socialsekreteraren, att utjämna makten i relationen, bland annat genom delaktighet. Vi ser att socialsekreterarnas roll i organisationen sätter käppar i hjulet för deras vilja och engagemang att utjämna makten i relationen till ungdomar.

Vid ett handledningstillfälle diskuterade vi socialsekreterarnas reflektioner kring att deras makt i huvudsak kom från lagstiftningen samt att de inte gärna uttalade sig om att sociala och moraliska bedömningar är av stor vikt i deras arbete. Diskussionen resulterade i funderingen, huruvida socialsekreterarna formar sitt arbete utifrån lagstiftningen eller om de använder lagstiftningen som ett komplement till arbetet? Med andra ord vad kom först, hönan eller ägget? Enligt Ponnert (2007) menar King och Piper (1995) att den juridiska tolkningen,

lagstiftningen, tar alltför stora plats i arbetet med barn och unga. De menar att rättssystemet inte inrymmer den komplexa problematik som rör barn och unga vilket är problematiskt. Med utgångspunkt i detta kan vi se att socialsekreterares sociala och moraliska bedömningar tillika kunskap om barn och unga med komplex problematik får stå i skuggan för rättssystemets krav. Eftersom socialsekreterarna arbetar med människor som ”råmaterial”, anser vi att det är viktigt att inte förenkla eller reducera människor till rättsliga objekt.

En reflektion som socialsekreterarna lade stor vikt vid i intervjuerna var att de ansåg att LVU lagstiftningen var nödvändig eftersom den ämnar skydda utsatta ungdomar. De menade även att lagen i vissa avseenden skyddar samhället mot normbrytande ungdomarna. Här kan vi se att socialsekreterarnas syfte med tvångsomhändertagande i grunden är gott då de vill skydda och rädda ungdomars liv. Vi kan dock urskilja att socialsekreterarna ibland använder 3 § LVU som ett medel för att skydda samhället från ungdomarna. Foucault (1983, 1987) skildrar en normaliserings- och disciplinärmakt där institutioner åtskiljer avvikande människor från samhället och strävar efter att forma dem efter samhällets rådande normer. När socialsekreterarna ämnar tvångsomhändertagande som ett skydd åt samhällets vägnar kan vi se att de utövar normaliserings- och disciplinärmakt. Vi kopplar även Levins (1998) forskning till socialsekreterarnas uttalande om att de ibland gör tvångsomhändertagande i syfte att skydda samhället från ungdomar. Levin menar att slutna institutioner eller uppfostringsanstalter ämnar isolera ungdomar som avviker från samhällets ramar. Med utgångspunkt i detta anser vi att det finns en risk att placeringar reduceras till att endast vara förvaring med syfte att avskilja avvikande ungdomar från resten av samhället.

En annan reflektion som socialsekreterarna berörde var att de önskade sig mer makt i situationer där de inte får kontakt med ungdomar samt när ungdomens problematik är allvarlig samtidigt som det inte finns samtycke. Utifrån Foucaults teori om normaliserings- och disciplinär makt kan vi ana att socialsekreterarna önskar sig mer normaliserings- och disciplinär makt när de inte kan nå eller motivera ungdomarna på frivillig väg. Här återkommer vi till Sunessons (1984) tes om huruvida man kan tvinga fram en förändring hos människor som inte är motiverade. Vi förstår att socialsekreterarna vill ungdomarna väl men vi undrar om det verkligen hjälper att tvinga dem att ta emot hjälp.

Den ansvarsbörda som följer av att arbeta med myndighetsutövning och tvångsomhändertagande var ett ständigt återkommande tema i intervjuerna med

socialsekreterarna. Socialsekreterarna framhöll det problematiska i att de står som huvudansvariga för tvångsomhändertagande i allmänhetens ögon. De menade att de ses som syndabockar både när de ingriper och när de inte ingriper när ungdomar får illa. Avslutningsvis menar vi att vår uppsats kan ses som ett kvitto på att socialsekreterares makt är problematisk och komplex.

9. Referenslista

Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder* Malmö: Liber AB

Bell, Judith (2006) *Introduktion till forskningsmetodik* Lund: Studentlitteratur

Beronius, Mats (1991) *Genealogi och sociologi – Nietzsche, Foucault och den sociala analysen* Stockholm/ Stehag: Symposion AB

Bryman, Alan (2006) *Samhällsvetenskapliga metoder* Malmö: Liber AB

Claezon, Ingrid (2004) *Tvångsomhändertaganden – Ur ungdomars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv* Stockholm: Mareld

Fahlberg, Gunnar & Magnusson, Nils (2002) *Socialtjänstlagarna – Bakgrund och tillämpning* Stockholm: Liber AB

Foucault, Michel (1983) *Vansinnets historia under den klassiska epoken* Lund: Arkiv

Foucault, Michel (1987) *Övervakning och straff* Lund: Arkiv

Franzén, Mats (2005) ”I fråga om makt. Diskurser, resurser, kontexter” I Goldberg, Ted (red.) *Samhällsproblem* Lund: Studentlitteratur

Hallgren, Tina & Hallgren, Mikael (1999) *Tonåringar i socialvård* Helsingborg: Barn och ungdomsstyrelsen Söder

Hasenfeld, Yeheskel (1983) *Human Service Organizations* Englewood Cliffs: Prentice Hall

Hasenfeld, Yeheskel (1992a) “Power in social work practice” I Hasenfeld, Yeheskel (red.) *Human services as complex organizations* Newbury Park, London & New Delhi: Sage Publications

Hasenfeld, Yeheskel (1992b) "The Nature of Human Service Organizations" I Hasenfeld, Yeheskel (red.) *Human services as complex organizations* Newbury Park, London & New Delhi: Sage Publications

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning* Lund: Studentlitteratur

Jacobson, Tord (2004) "Kontroll och påverkan" I Denvall, Verner & Jacobson, Tord (red.) *Vardagsbegrepp i socialt arbete – ideologi, teori och praktik* Stockholm: Nordstedts tryckeri

Järvinen, Margaretha (2004) "Hjälpens universum – ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system" I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem* Stockholm: Natur och kultur

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur

Levin, Claes (1998) *Uppfostringsanstalten – Om tvång i föräldrars ställe* Lund: Arkiv

Levin, Claes (2008) "Att undersöka >>det sociala<< - några ingångar" I Meeuwisse, Anna; Swärd, Hans; Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red) *Forskningsmetodik för socialvetare* Stockholm: Natur och Kultur

Lipsky, Michael (1980) *Street-level bureaucracy – dilemmas of the individual in public services* New York: Russel Sage

NE (2009) "Michel Foucault" (elektronisk), Nationalencyklopedin <http://ne.se/lang/michel-foucault> (2009-05-17)

Payne, Malcolm (2006) *What is professional social work?* Bristol: Policy Press

Ponnert, Lina (2007) *Mellan klient och rättssystem – Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterarens perspektiv* Lund: Lunds universitet

Proposition 1989/90:28 Vård i vissa fall av barn och ungdomar

Skau, Greta- Marie (2001) *Mellan makt och hjälp: förhållandet mellan klient och hjälpare i ett samhällsvetenskapligt perspektiv* Stockholm: Liber

Skau, Greta-Marie (2007) *Mellan makt och hjälp: förhållandet mellan klient och hjälpare i ett samhällsvetenskapligt perspektiv* Stockholm: Liber

Socialstyrelsen (2009) "Barn och unga – insatser 2007" (elektronisk), Socialstyrelsen <http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/03BDAC8A-E918-4F20-A461-18A30B7E37DB/11054/2008449.pdf> (2009-06-03)

Sunesson, Sune (1984) Organizing and Discipline. I *Acta Sociologica* 27, 3, 199-213

Wächter, Ruth (2004) "Utredning" I Denvall, Verner & Jacobson, Tord (red.) *Vardagsbegrepp i socialt arbete – ideologi, teori och praktik* Stockholm: Nordstedts tryckeri

Bilaga 1.

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Inledande bestämmelser

1 § Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom skall göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna skall präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år skall dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22 och 24 §§.

Vid beslut enligt denna lag skall vad som är bäst för den unge vara avgörande.

Den unges inställning skall så långt möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad. Lag (2003:406).

Beredande av vård

2 § Vård skall beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Lag (2003:406).

3 § Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skada genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Vård skall också beslutas om den som dömts till slutna ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i första stycket. Lag (2006:892).

4 § Beslut om vård med stöd av denna lag meddelas av länsrätten efter ansökan av socialnämnden.

Ansökan skall innehålla en redogörelse för den unges förhållanden, de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver beredas vård, tidigare vidtagna åtgärder och den vård som socialnämnden avser att anordna.

5 § Rättens beslut om vård upphör att gälla, om vården inte har påbörjats inom fyra veckor från den dag då beslutet vann laga kraft.

Omedelbart omhändertagande

6 § Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart ska omhändertas, om

1. det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av denna lag, och
2. rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande. Beslutet skall anmälas till nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, får även Rätten besluta att den unge omedelbart skall omhändertas.

7 § Har socialnämnden beslutat om omedelbart omhändertagande, skall beslutet underställas länsrätten inom en vecka från den dag då beslutet fattades. Därvid skall beslutet jämte handlingarna i ärendet tillställas rätten.

Länsrätten skall pröva beslutet så snart det kan ske. Om det inte finns synnerliga hinder, skall prövningen ske inom en vecka från den dag då beslutet och handlingarna kom in till rätten.

Om beslutet inte har underställts länsrätten inom föreskriven tid, upphör omhändertagandet.

Har socialnämnden beslutat om omedelbart omhändertagande efter det att nämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, skall beslutet underställas den rätt som prövar frågan om vård. Därvid gäller bestämmelserna i första—tredje styckena.

8 § Om länsrätten fastställer ett beslut om omedelbart omhändertagande, skall socialnämnden inom fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes ansöka hos länsrätten om att den unge skall beredas vård med stöd av denna lag. Länsrätten får medge förlängning av denna tid, om ytterligare utredningen eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt.

9 § Ett omedelbart omhändertagande upphör

1. om ansökan om vård inte har gjorts innan den tid som anges i 8 § och inte heller förlängning av tiden har begärts, eller
2. när rätten avgör frågan om vård.

Ett beslut om omedelbart omhändertagande får inte verkställas om den unge är häktad.

Om det inte längre finns skäl för ett omhändertagande, skall socialnämnden besluta att detta genast skall upphöra. Ett sådant beslut får meddelas också av den rätt som prövar en fråga om vård med stöd av lagen.

Vården

10 § Vården skall anses påbörjad när den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård har placerats utanför sitt eget hem.

För vårdens innehåll och utformning gäller bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453) och föreskrifterna i 11-20 §§. Lag (2001:466)

11 § Socialnämnden bestämmer hur vården av den unge skall ordnas och var han eller hon skall vistas under vårdtiden. I fråga om den som vårdas i ett hem som avses i 12 § första stycket får dock Statens institutionsstyrelse i samband med att den unge transporteras besluta att han eller hon tillfälligt skall vistas i ett annat sådant hem.

Nämnden får medge att den unge vistas i sitt eget hem, om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne. Vård med stöd av denna lag skall dock alltid inledas utanför den unges eget hem.

Om nämndens beslut enligt första eller andra stycket inte kan avvaktas, får ordföranden eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta i frågan. Beslutet skall anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården skall ha uppsikt över den unge och, i den utsträckning det behövs för att genomföra vården, bestämma om hans eller hennes

personliga förhållanden.

Nämnden har under vårdtiden samma ansvar som vårdnadshavaren för att den unges grundläggande rättigheter enligt 6 kap.1 § föräldrabalken tillgodoses. Lag (2007:1312).

12 § För vård av unga som på någon grund som anges i 3 § behöver stå under särskilt noggrann tillsyn skall det finnas särskilda ungdomshem.

Om socialnämnden har beslutat att den unge skall vistas i ett hem som avses i första stycket skall Statens institutionsstyrelse anvisa plats i ett sådant hem.

Får någon som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen och är verksam vid ett särskilt ungdomshem kännedom om att den unge har en sådan smittsam sjukdom som enligt 1 kap. 3 § andra stycket smittskyddslagen (2004:168) utgör allmänfarlig sjukdom, skall Statens institutionsstyrelse underrättas, om det inte står klart att det inte finns risk för smittspridning. Lag (2005:468).

13 § Socialnämnden skall noga följa vården av den som får vård med stöd av denna lag.

Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, skall socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, skall socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen skall upphöra. Denna fråga skall därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Lag (2003:406).

14 § Socialnämnden har ett ansvar för att den unges behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses.

Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vård enligt denna lag, får socialnämnden

1. besluta hur den unges umgänge med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal skall utövas, eller
2. besluta att den unges vistelseort inte skall röjas för föräldrar eller vårdnadshavare.

Socialnämnden skall minst en gång var tredje månad överväga om ett sådant beslut som avses i andra stycket fortfarande behövs. Lag (2003:406).

14 a § Statens institutionsstyrelse skall följa upp verksamheten enligt denna lag.

Uppföljningen skall omfatta tiden såväl under som efter avslutad vård.

Socialnämnden skall till Statens institutionsstyrelse lämna de uppgifter om enskilda som Statens institutionsstyrelse behöver för att fullgöra den skyldighet som följer av första stycket. Lag (2005:468).

Särskilda befogenheter

15 § Om den unge vårdas på någon grund som anges i 3 § och vistas i ett hem för särskilt noggrann tillsyn, får han eller hon hindras att lämna hemmet och i övrigt underkastas den begränsning av rörelsefriheten som är nödvändig för att vården skall kunna genomföras. Den unges rörelsefrihet får också inskränkas när det behövs av hänsyn till andra intagnas eller personalens säkerhet. Lag (2003:420).

15 a § Den intagne har rätt att ringa och ta emot telefonsamtal, ta emot besök samt vistas utanför hemmet i den utsträckning som lämpligen kan ske. Den intagne får dock förvägras

telefonsamtal och besök, om det kan äventyra vården eller ordningen vid hemmet.

En vistelse utanför hemmet skall avse en på förhand bestämd tid, dock högst fyra veckor.

Beslut om inskränkning i rätten att föra telefonsamtal eller ta emot besök samt om vistelse utanför hemmet fattas av Statens institutionsstyrelse. Beslut om vistelse utanför hemmet skall fattas efter samråd med socialnämnden.

I lagen (1996:981) om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård finns bestämmelser om besök på vårdinstitutioner enligt denna lag. Lag (2005:468).

15 b § Den intagne får beredas vård vid en enhet inom hemmet som är låsbar eller på annat sätt inrättad för särskilt noggrann tillsyn, om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes, övriga intagnas eller personalens säkerhet, eller om det är nödvändigt för att förhindra att den intagne avviker eller för att i övrigt genomföra vården. Om det krävs med hänsyn till den intagnes speciella behov av vård, hans eller hennes säkerhet eller övriga intagnas säkerhet, får en intagen på en sådan enhet hindras från att träffa andra intagna (vård i enskildhet).

Den intagne får vårdas vid en sådan enhet under högst två månader i följd. Om särskilda behandlingsskäl föranleder det, får dock vården vid enheten pågå längre tid, förutsatt att något av de fall som anges i första stycket fortfarande föreligger och att den intagne samtidigt ges möjlighet till vistelse i öppnare former eller utanför hemmet. En fråga om vård i enskildhet skall prövas fortlöpande och alltid omprövas inom sju dagar från senaste prövning. Lag (2003:406).

15 c § Om det är särskilt påkallat på grund av att den intagne uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen, får den intagne hållas i avskildhet. Han eller hon skall då stå under fortlöpande uppsikt av personalen. Den intagne får dock inte hållas i sådan avskildhet längre tid än vad som är oundgängligen nödvändigt och inte i något fall under längre tid än 24 timmar i följd.

Är den intagne under 15 år skall läkare skyndsamt yttra sig om varje åtgärd som vidtas enligt första stycket. Om läkaren begär det skall åtgärden genast avbrytas. Lag (2003:406).

16 § Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får inte inneha narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor eller injektionssprutor, kanyler eller andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika. Den unge får inte heller inneha något annat som kan vara till men för vården eller ordningen vid hemmet. Om sådan egendom påträffas, skall den omhändertas. Lag (2005:468).

17 § Om det behövs, får den som omfattas av bestämmelserna i 15 § kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas, vid ankomst till hemmet, för kontroll av att denne inte bär på sig något som han eller hon inte får inneha där. Detsamma gäller om det under vistelsen i hemmet uppkommer misstanke att sådan egendom skall påträffas hos honom eller henne.

All den hänsyn som omständigheterna medger skall iaktas vid kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning. Om möjligt skall ett vittne närvara. Lag (2005:468).

17 a § Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel. Lag (2007:1312).

18 § Bestämmelserna i 16 och 17 §§ skall gälla för alla som vårdas i ett hem för särskilt noggrann tillsyn, om det är nödvändigt för att genomföra vården och upprätthålla ordningen vid hemmet och regeringen, eller efter regeringens bemyndigande, Statens institutionsstyrelse medger det. Lag (1993:2).

19 § Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får underkastas övervakning av sina brev och andra försändelser, om detta behövs med hänsyn till ordningen vid hemmet eller till den unges särskilda förhållanden. För detta ändamål får Statens institutionsstyrelse öppna och ta del av försändelser som kommer till eller sänds från den unge. Om en ankommande försändelse innehåller egendom som den unge inte får inneha enligt 16 §, skall egendomen omhändertas.

Brev mellan den unge och en svensk myndighet eller advokat eller hans eller hennes offentliga biträde skall vidarebefordras utan föregående granskning. Lag (2005:468).

20 § Har narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor omhändertagits enligt 16 eller 19 § eller har sådan egendom påträffats inom ett hem för särskilt noggrann tillsyn utan att det finns någon känd ägare till egendomen, skall Statens institutionsstyrelse låta förstöra eller försälja egendomen enligt bestämmelserna om beslagtagna egendom i 2 § första 1 lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. Belopp som har erhållits vid försäljning tillfaller staten.

Detsamma skall gälla i fråga om injektionssprutor, kanyler och andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattningsmedel narkotika. Lag (2005:468).

20 a § Tvångsåtgärder enligt 15-15c §§ och 17-19 §§ får användas endast om de står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Är mindre ingripande åtgärder tillräckliga, skall de användas. Lag (2005:468).

20 b § I 15a och 18-20 §§ finns bestämmelser om att beslut fattas av Statens institutionsstyrelse. Härutöver fattas beslut enligt 15 och 15b—17a §§ av Statens institutionsstyrelse. Lag (2005:468).

Upphörande av vård

21 § När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, skall socialnämnden besluta att vården skall upphöra. Nämnden skall noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

Vård som har beslutats med stöd av 2 § skall upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § skall upphöra senast när den unge fyller 21 år. Lag (2003:406).

21 a § Beslut om vård med stöd av denna lag hindrar inte beslut om

1. avvisning eller utvisning enligt utlänningslagen (2005:716),
2. utvisning enligt lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll,
3. utlämning enligt lagen (1957:668) om utlämning för brott,
4. utlämning enligt lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge,
5. utlämning enligt lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge

- för verkställighet av beslut om vård eller behandling,
6. utlämning enligt lagen (1994:569) om Sveriges samarbete med de internationella tribunalerna för brott mot internationell humanitär rätt,
 7. överlämnande enligt lagen (2001:329) om samarbete med Internationella brottmålsdomstolen,
 8. överlämnande enligt lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder, eller
 9. utlämning enligt lagen (2006:615) om samarbete med Specialdomstolen för Sierra Leone.
- Vård med stöd av denna lag upphör när ett beslut enligt första stycket har verkställts. Lag (2006:616).

Andra åtgärder

Förebyggande insatser

22 § Om det kan antas att den som är under 20 år till följd av ett beteende som avses i 3 § kommer att behöva beredas vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke av den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av den unges vårdnadshavare, får socialnämnden besluta

1. att den unge skall hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller
2. att den unge skall delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När ett sådant beslut meddelas skall en särskild behandlingsplan finnas.

Bestämmelserna i 13 § första och tredje styckena samt 21 § första och tredje styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § tredje stycket av frågan om sådant beslut skall upphöra att gälla skall ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut. Lag (2006:896).

23 § Ett beslut enligt 22 § upphör att gälla, om

1. beslut fattas om omedelbart omhändertagande, eller
2. ansökan om vård bifalls.

Förflyttningsförbud m.m.

24 § Länsrätten får efter ansökan av socialnämnden för viss tid eller tills vidare förbjuda den som har vårdnaden om en underårig att ta denne från ett hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453) om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet (flyttningsförbud). Lag (2007:1312).

25 § Ansökan om flyttningsförbud görs av den socialnämnd som har lämnat medgivande enligt 6 kap. 6 § socialtjänstlagen (2001:453) att ta emot den unge i ett enskilt hem. Samma nämnd beslutar om tillfälligt flyttningsförbud enligt 27 §. Lag (2001:466).

26 § Socialnämnden skall minst en gång var tredje månad överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs.

När ett flyttningsförbud inte längre behövs, skall socialnämnden besluta att förbudet skall upphöra.

27 § Socialnämnden får besluta om tillfälligt flyttningsförbud, om

1. det är sannolikt att ett flyttningsförbud behövs, och
2. rättsens beslut om flyttningsförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling.

Om socialnämndens beslut om tillfälligt flyttningsförbud inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om ett sådant förbud. Beslutet skall anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om flyttningsförbud, får även rätten besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud.

28 § Har socialnämnden beslutat om tillfälligt flyttningsförbud, skall beslutet underställas länsrätten. Därvid gäller bestämmelserna i 7 § första—tredje styckena

29 § Om länsrätten fastställer ett beslut om tillfälligt flyttningsförbud, skall socialnämnden inom två veckor från dagen för länsrättens beslut ansöka om flyttningsförbud.

30 § Ett tillfälligt flyttningsförbud upphör

1. om ansökan om flyttningsförbud inte har gjorts inom den tid som anges i 29 §, eller
2. när rätten avgör frågan om flyttningsförbud.

Om det inte längre finns skäl för ett tillfälligt flyttningsförbud, skall socialnämnden besluta att detta genast skall upphöra. Ett sådant beslut får meddelas också av den rätt som prövar en fråga om flyttningsförbud.

31 § Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med ett flyttningsförbud eller ett tillfälligt flyttningsförbud får socialnämnden besluta hur den unges umgänge skall utövas med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal. Lag (2003:406).

Läkarundersökning

32 § I ett ärende enligt denna lag får socialnämnden besluta om läkarundersökning av den unge samt utse läkare för undersökningen. Om undersökningen inte lämpligen kan genomföras i den unges hem, får nämnden bestämma någon annan plats för den. I ett mål enligt denna lag har rätten samma befogenhet.

Läkarundersökning skall, om den inte av särskilda skäl är obehövlig, ske innan nämnden gör ansökan enligt 4 §.

Bestämmelser om handläggningen

33 § Mål och ärenden enligt denna lag skall handläggas skyndsamt.

34 § Är den unge omhändertagen eller har ett tillfälligt flyttningsförbud meddelats, skall länsrätten ta upp målet till avgörande inom två veckor från den dag då ansökan om vård eller flyttningsförbud kom in. Länsrätten får förlänga denna tid, om ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt.

35 § I mål om beredande eller upphörande av vård eller om flyttningsförbud enligt denna lag skall länsrätten och kammarrätten hålla muntlig förhandling, om detta inte är uppenbart obehövligt. Muntlig förhandling skall alltid hållas, om någon part begär det. Parterna skall

upplysas om sin rätt att begära muntlig förhandling.

Om en enskild part som har kallats vid vite att inställa sig personligen till en förhandling uteblir, får rätten förordna att han eller hon skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Lag (2003:420).

36 § Om den unge har fyllt 15 år, har han eller hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

Den som är förordnad som offentligt biträde enligt 39 § för någon som är under 15 år, utan att samtidigt vara biträde för vårdnadshavaren, är utan särskilt förordnande den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Barn som är yngre än 15 år bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och det kan antas att han eller hon inte tar skada av att höras. Lag (2003:406).

37 § Vid handläggning i kammarrätt av andra mål enligt denna lag än mål om omedelbart omhändertagande och tillfälligt flyttningsförbud skall nämndemän ingå i rätten.

38 § I mål och ärenden enligt denna lag får delgivning med den enskilde inte ske med tillämpning av 12 eller 15 § delgivningslagen (1970:428).

39 § I mål och ärenden angående beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 § eller upphörande av flyttningsförbud enligt 26 § eller vid överklagande enligt 41 § första stycke 1 skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Behövs offentligt biträde både för den unge och för dennes vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd eller social distriktsnämnd förordnas offentligt biträde av länsrätten. Lag (1996:1648).

40 § Beslut om omedelbart omhändertagande, om förebyggande insatser eller om tillfälligt flyttningsförbud gäller omedelbart.

Andra beslut av socialnämnden enligt denna lag gäller omedelbart, om nämnden inte förordnar något annat.

Rätten får förordna att andra beslut som rätten har meddelat skall gälla omedelbart.

Bestämmelser om överklagande

41 § Socialnämndens beslut får överklagas hos länsrätten, när nämnden har

1. beslutat om var vården av den unge skall inledas eller beslutat i fråga om att flytta den unge från det hem där han eller hon vistas,
2. beslutat i fråga om fortsatt vård med stöd av lagen,
3. med stöd av 14 § beslutat i fråga om umgänge eller beslutat att den unges vistelseort inte skall röjas,
4. fattat beslut enligt 22 § eller prövat om ett sådant beslut skall upphöra att gälla,
5. med stöd av 31 § beslutat i fråga om umgänge, eller
6. beslutat att i fråga om fortsatt flyttningsförbud.

Andra beslut av nämnden enligt denna lag får inte överklagas.

Rättens beslut enligt 8 § i fråga om förlängd ansökningstid och enligt 32 § om läkarundersökning får inte överklagas. Lag (2003:420).

42 § Beslut av Statens institutionsstyrelse enligt denna lag får överklagas hos länsrätten, om beslutet

1. innebär inskränkningar i särskilt fall av rätten för den som vistas i hemmet att enligt 15 a § föra telefonsamtal eller ta emot besök,
2. gäller vård i enskildhet enligt 15 b § eller avskildhet enligt 15 c §, eller
3. avser förstörande eller försäljning av egendom enligt 20 §.

Överklagande prövas av den länsrätt som meddelat beslutet om vård.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten. Lag (2005:468).

Polishandräckning

43 § Polismyndigheten skall lämna biträde för att på begäran av

1. socialnämnden eller nämndens ordförande eller rätten bereda en läkare, som avses i 32 §, tillträde till den unges hem eller för att föra den unge till läkarundersökningen,
2. socialnämnden eller någon ledamot eller tjänsteman som nämnden har förordnat genomföra beslut om vård eller omhändertagande med stöd av denna lag, och
3. Statens institutionsstyrelse efterforska och återhämta den som vårdas vid ett hem för särskilt noggrann tillsyn på någon grund som anges i 3 §, om den unge har avvikit från hemmet, eller för att ombesörja någon annan förflyttning av honom eller henne. Lag (2005:468).

Böter

44 § Den som överträder ett flyttningsförbud eller ett tillfälligt flyttningsförbud skall dömas till böter.

Allmänt åtal får väckas endast efter medgivande av socialnämnden, länsstyrelsen eller socialstyrelsen.

Bilaga 2.

Huvudtema

Maktutövning i processen

Erfarenheter av 3§ LVU

Relationen och samarbetet mellan socialsekreteraren och de unga klienterna

Centrala frågor och underfrågor

Allmänt om respondenten

Kön, utbildning och yrkeserfarenheter?

Hur reflekterar du kring makt i sammanhanget?

Vad är makt för dig?

Tycker du att makt är viktigt?

Upplever du att du har makt i ditt arbete?

Hur kan du som socialsekreterare utöva makt? (övertalning, påverkan, hot, att bidra med eller undanhålla kunskap, att tala med konstiga begrepp, att använda lagar)

Hur upplever du situationen när du tvingas utöva den makt du har i din yrkesroll? (tvångsomhändertaganden, placeringar osv.)

Hur tror du att de unga klienterna tänker kring mötet med socialtjänsten och dig? Tror du de tänker på makt?

Hur tror du den unge klienten upplever maktutövningen?

Var tror du makten kommer ifrån? (lagstiftning, att man är en legitimerad myndighetsutövare, erfarenheter)

Upplever du att makten i relationen är jämlik? Förklara.

Förutom tvångsomhändertaganden, finns det andra situationer i ert arbete där man kan säga att ni har makt?

Finns det situationer i ditt arbete där du önskade att du hade mer makt eller mindre eller både och?

Hur reflekterar du kring tvångsomhändertagande? (varför osv.)

Hur ser du på tvångsomhändertaganden, är det nödvändigt?

Hur resonerar du kring tvång och frivillighet, vilka överväganden gör du?

Hur definierar du begreppet omhändertagande eller vad betyder begreppet omhändertagande för dig?

Vad anser du vara syftet med tvångsomhändertaganden?

Vad bygger du beslutet på? (kunskap, lag, diskussioner med kollegor, erfarenhet, riktlinjer/policy, känslor)

Vad är viktigt att ta med i en LVU-utredning? Är de något man inte ska ta med?

Hur tänker du kring framförandet till länsrätten? Vad finns det för risker?

Hur pratar du om ett eventuellt tvångsomhändertagande med den unge klienten?

Vem anser du har det yttersta ansvaret för att ett tvångsomhändertagande ska beviljas?

Hur upplever du samarbetet med de unga klienterna i samband med tvångsomhändertagandet?

Är relationen/samarbetet viktigt? Förklara!

Tror du att din relation till den unge klienten påverkar dina beslut när det gäller resonemangen tvång och frivillighet? Utveckla!

På vilket sätt tror du att tvångsomhändertaganden påverkar din relation till unga klienter?

Hur tror du att ungdomarna ser på ert samarbete i samband med tvångsomhändertaganden?

På vilket sätt tror du att unga klienter tänker kring er relation eller ert samarbete i samband med tvångsomhändertagandet?

Tror du att de unga klienterna ser på er relation som jämställd maktmässigt? Utveckla!

Hur tror du att ungdomarna ser på tvång och frivillighet? Vad är tvång och frivillighet?

Tror du att de unga klienternas syn på socialtjänsten har förändrats efter tvångsomhändertagandet? Hur?

Hur tror du att ungdomarna ser på tvångsomhändertagandet? (varför osv.)

Vilka konsekvenser får beslutet för den unge klienten? För familjen?

Kan du berätta kring ungdomarnas delaktighet och förståelse inför/efter tvångsomhändertagandet?

Upplever du att de unga klienterna ser tvångsomhändertagandet som ett maktövergrepp/hjälp?

Hur reflekterar du kring maktkunskap?

Diskuterar ni makt inom arbetsgruppen? Hur? (handledning, fikarasterna, kollegor)

Läser du kring ämnet? (forskning, litteratur osv.)

Diskuteras det mycket kring makt på din arbetsplats?

Bilaga 3.

Huvudtema

Maktutövning i processen

Erfarenheter av 3§ LVU

Relationen och samarbetet mellan socialsekreteraren och de unga klienterna

Centrala frågor och underfrågor

Allmänt om respondenten

Kön, utbildning och yrkeserfarenheter?

Hur reflekterar du kring maktrelationen i sammanhanget?

Vad är makt för dig?

Upplever du att du har makt i ditt arbete?

Hur kan du som socialsekreterare utöva makt? (övertalning, påverkan, hot, att bidra med eller undanhålla kunskap, att tala med konstiga begrepp, att använda lagar)

Hur upplever du situationen när du tvingas utöva den makt du har i din yrkesroll? (tvångsomhändertaganden, placeringar osv.)

Hur tror du den unge klienten upplever maktutövningen?

Var tror du makten kommer ifrån? (lagstiftning, att man är en legitimerad myndighetsutövare, erfarenheter)

Upplever du att makten i relationen är jämlik? Förklara.

Hur reflekterar du kring tvångsomhändertagande? (varför osv.)

Vad anser du vara syftet med tvångsomhändertaganden?

Hur kommer du fram till beslutet?

Vad bygger du beslutet på? (kunskap, lag, diskussioner med kollegor, erfarenhet, riktlinjer/policy)

Vilka personer deltar i beslutet?

Hur resonerar du kring tvång och frivillighet, vilka överväganden gör du?

Hur pratar du om ett eventuellt tvångsomhändertagande med den unge klienten?

Hur upplever du relationen till de unga klienterna i samband med tvångsomhändertagandet?

Är relationen/samarbetet viktigt? Förklara!

Tror du att din relation till den unge klienten påverkar dina beslut när det gäller resonemangen tvång och frivillighet? Utveckla!

Beskriv hur du upprätthåller din relation/samarbetet med dina unga klienter i samband med tvångsomhändertaganden?

På vilket sätt tror du att tvångsomhändertaganden påverkar din relation till unga klienter?

Hur kan din relation till övriga i familjen se ut? (tidigare kännedom, ansökan från familjen osv.)

Är din relation till övriga familjemedlemmar viktig i samband med tvångsomhändertagandet? Utveckla!

Hur tror du att ungdomarna ser på er relationen i samband med tvångsomhändertaganden?

På vilket sätt tror du att unga klienter resonerar kring er relation i samband med tvångsomhändertagandet?

Hur tror du att de unga klienterna tänker kring mötet med socialtjänsten och dig? Upplever du att de har positiva eller negativa förväntningar?

Tror du att de unga klienternas syn på socialtjänsten har förändrats efter tvångsomhändertagandet? Hur?

Tror du att de unga klienterna ser på er relation som jämställd maktmässigt? Utveckla!

Hur tror du att ungdomarna ser på tvångsomhändertagandet? (varför osv.)

Vilka konsekvenser får beslutet för den unge klienten? För familjen?

Kan du berätta kring ungdomarnas delaktighet och förståelse inför/efter tvångsomhändertagandet?

Upplever du att de unga klienterna ser tvångsomhändertagandet som ett maktövergrepp/hjälp?

Hur reflekterar du kring maktkunskap?

Diskuterar ni makt inom arbetsgruppen? Hur? (handledning, fikarasterna, kollegor)

Läser du kring ämnet? (forskning, litteratur osv.)

Diskuteras det mycket kring makt på din arbetsplats?

Bilaga 4.

Allmänt

Namn, utbildning, yrkeserfarenhet, forskningsområde (kortfattat)

Kan du berätta kring din avhandling Mellan klient och rättssystem?

Hur kom det sig att du valde att skriva om tvångsvård?

Socialsekreterarnas upplevelser

Vart låg tyngdpunkten i LVU-utredningarna som du analyserade?

Vad tror du ett LVU grundar sig på? (kunskap, lagstiftning, diskussion med kollegor, erfarenhet, känslor, riktlinjer/policy)

Hur ställde de sig till ämnet tvångsvård? Ville de prata om ämnet?

Hur pratade de kring tvångsvård? Vilka begrepp använde de?

Vad anser du om tvångsvård, är det nödvändigt? Vad är syftet?

Är det viktigt med tvångsvård?

Hur pratade de kring makt? Ville de prata om ämnet?

Hur ser du på deras makt/inflytande? Har de makt, i så fall inom vilka delar av arbetet?

Var du tror du socialsekreterarnas makt kommer ifrån?

Upplever du att makten mellan socialsekreterare och unga klienter är jämlik?

Upplever du att ungdomar har makt i mötet med socialsekreterarna? I så fall vilken slags makt?

Är det viktigt med makt?